

TRGOVSKI TOVARIŠ

LETO XXXVI

1 9 3 9

ŠTEVILKA 9-10

KULTURA INDUSTRIJSKIH RASTLIN V NAŠI DRŽAVI

Vprašanje preskrbe naše industrije s surovinami je postalo že dni izredno aktualno. Ustavitev plovbe na morju, blokada Nemčije, nove težave v plačilnem prometu, vse to je povzročilo, da je vprašanje preskrbe naše industrije s surovinami stopilo v ospredje zanimanja. Naša trgovinska politika se obenem z interesirano industrijo sama trudi najti nove vire za nabavo surovin, toda vse kaže, da bo še najbolj varna pot v sedanjih časih, če dvignemo lastno proizvodnjo industrijskih surovin na višino, ki bo lahko odgovarjala vsaj najnujnejšim potrebam. Seveda so nam pri tem postavljene meje, ker ni mogoče radi podnebja naše države gojiti kulture raznih važnih surovin. Toda naša država ima na svojem področju tudi take kraje, kjer lahko uspešno gojimo tudi subtropske industrijske rastline, tako da nam je olajšano pospeševanje domače produkcije po naravni poti, ne da bi morali poseči po umetnih surovinah, kakor to delajo druge države. Naslednji članek ima namen pokazati na tozadevne razvojne možnosti naše kulture industrijskih surovin.

Uredništvo.

V našem kmetijstvu opažamo že dalj časa znake preusmeritve. Tako vidimo, da polagoma kmetje opuščajo one kulture, ki izkazujejo skozi leta stalno slabe donose in slabe cene ter počasi začenjajo proizvajati predvsem one predmete, za katere jim je po izkustvih znana možnost kolikor tolike vnovčljivosti.

Na splošno se površina kultivirane zemlje v naši državi stalno povečuje. To nam dokazujejo naslednje številke, o katerih pa moramo reči, da niso, kolikor poznamo način zbiranja kmetijskih statistik, take, da bi jim lahko dali polno vrednost.

Vsa kmetijska površina je znašala v naši državi l. 1920. 10.725.188 ha, l. 1938. 14.553.502 ha. V kmetijsko površino šteje kmetijska statistika tudi travnike ter pašnike, nadalje vinograde in močvirja. Če izločimo pašnike, vinograde in močvirja, dobimo, da se je površina orne zemlje, v katero šteje statistika žitarice, povrtnine, industrijske kulture in pašnike, povečala od 1929 do 1938 od 6.029.466 na 7.551.983 ha. Iz tega vidimo, da se je kmetijska površina sploh znatno bolj povečala kot površina orne zemlje, ker napreduje izprememba slabe zemlje v orno zemljo le počasi radi premajhnih kapitalnih sredstev našega kmetijstva.

Ce pogledamo razdelitev orne zemlje, dobimo naslednje številke za leto 1938.: žitarice 6.183.220 ha, industrijske rastline 186.788 ha, povrtnine 428.216 ha, živinsko krmno rastlinje 355.882 ha in praha ali ledina 397.877 hektarov. V odstotkih je ta površina razdeljena takole: žitarice 81'9%, industrijske rastline 2'5%, povrtnine 5'7%, krmilne rastline 4'7% in praha 5'2%.

Primerjava z letom 1920. kaže, da je znašala tedaj površina, posejana z žitaricami 4.379.398 ha ali 72'6‰ orne zemlje, površina industrijskih rastlin 80.172 ha ali 1'33‰, površina praha pa 950.068 ha ali 15'76‰. Zlasti je razvidno iz teh števil, da se je ledina postopno pretvarjala v pravo orno zemljo. Skupna površina ledine se je od 1920 do 1938 zmanjšala za 552.191 ha ali za nad pol milijona ha, kar je vsekakor znaten napredek. Povečanje površine orne zemlje je šlo predvsem v korist žitaricam.

Že v letih pred splošno kmetijsko krizo se je poznalo pri nas stalno naraščanje površine industrijskih rastlin. Do leta 1930. se je površina, posejana in posajena z industrijskimi rastlinami povečala od 80.172 na 158.406 ha, odstotek v primeri z vso orno zemljo pa se je povečal od 1'33 na 2'24‰. V naslednjih letih je kriza zmanjšala predvsem to površino, dočim je kultura žitaric ostala v glavnem neizpremenjena, v kasnejših letih pa je celo narasla. Do leta 1933. se je površina industrijskega rastlinja zmanjšala na 102.966 ha ali 1'42‰ vse orne zemlje. Nato pa je nastopil preokret in se je kultura industrijskih rastlin skoro podvojila do lanskega leta, ko je dosegla površino 186.788 ha ali 2'5‰ vse orne zemlje.

Ce pogledamo površino, posejano z industrijskimi rastlinami, vidimo, da so pri nas najvažnejše industrijske rastline: sladkorna pesa, konoplja, lan, oljna repica, hmelj in tobak. V zadnjem času pa postaja vedno važnejši tudi bombaž.

Razdelitev teh kultur v lanskem letu nam kaže naslednjo sliko posejane površine (v oklepajih podatki za požeto površino): konoplja 57.836 (57.173) ha, sladkorna pesa 29.592 (29.404), od tega 2.897 (2.881) pod pivovarskim ječmenom, sončnice 19.405 (19.149), oljnata repica 19.049 (17.765), tobak 17.226 (16.339), lan 14.356 (14.196), mak 8.091 (6.633), bombaž 5.481 (5.051), soja-fižol 3.856 (3.523), hmelj 3.064 (2.814), sirek-sorgo 2.628 (2.443), sezam 1.574 (1.418), buhač 1.564 (1.373), cikorija 930 (930), ricinus 423 (421) in janež 316 (283) ha.

Ce primerjamo leto najnižjega stanja, t. j. 1933. z lanskim letom, ko se je stanje našega kmetijstva že znatno izboljšalo, vidimo, da se je izredno razširila kultura konoplje, oljnate repice, sončnic, bombaža in sezama, dočim sta po površini nazadovali kultura sladkorne pese in cikorije. Za predmete, pri katerih je znaten prirastek posejane površine, je nastalo v zadnjih letih veliko povpraševanje, zlasti v Nemčiji, ki postaja vedno važnejši naš odjemalec in je tudi izredno interesirana na obstoju in povečanju kulture industrijskih rastlin pri nas.

Pa tudi za naš domači industrijski konzum potrebujemo mnogo industrijskih rastlin. Zaradi tega si tudi naša državna gospodarska politika prizadeva gojiti take rastline, katere smo morali doslej kot industrijske surovine uvažati, čeprav obstoje pri nas ugodni pogoji za njih kulturo. To velja n. pr. za one industrijske rastline, ki uspevajo samo v tropskem ali subtropskem podnebju. To je v prvi vrsti bombaž, na katerem temelji naša tekstilna industrija, ki se je izredno razvila, nadalje sezam itd. Mi imamo v naši državi predele z izrazito subtropskim podnebjem, kjer uspevajo dobro te rastline, katere smo začeli zadnje čase gojiti v večji meri. To je Južna Srbija, ki postaja naš najvažnejši producent važnih industrijskih surovin: poleg rud tudi rastlinskih snovi.

Ce pogledamo kulturo industrijskih rastlin po banovinah, vidimo, da je znašala površina industrijskih rastlin lansko leto (v oklepajih podatki za 1934): donavska banovina 88.319 (53.258) ha, od tega konoplja 33.083 (18.133) ha, sladkorna pesa 23.738 (22.428) ha, sončnice 18.547 (2.468) ha, oljnata repica 6.555 (4.629) ha, soja, hmelj, lan in sorgo; vardarska banovina: tobak 9.910 (4.267), mak 7.360 (6.476), bombaž 5.464 (1.351), konoplja 3.311 (2.836), oljnata repica in sezam; savska banovina: 28.293 (19.343), od tega konoplja 10.143 (6.896), oljnata repica 6.365 (2.221), lan 5.965 (4.910), sladkorna pesa 3.683 (3.758), cikorijska soja; primorska banovina: 27.894 (28.174), od tega tobak 4.365 (1.093), buhač 1.197 (1.791) in sorgo; drinska banovina: 11.753 (6.072), od tega oljna repica 3.476 (461), konoplja 3.102 (2.778), lan 2.932 (2.455), soja 1.342 (5), sladkorna pesa in tobak; moravska banovina: 7.019 (6.022), od tega konoplja 4.629 (4.197), sladkorna pesa 1.401 (1.394), tobak in lan; vrbaska banovina: 5.912 (3.755), od tega lan 2.680 (1.960), konoplja 2.076 (1.514), oljnata repica in soja; dravska banovina: 3.650 (2.941), od tega hmelj 1.867 (1.390), lan 1.043 (969), oljnata repica in konoplja; zetska banovina: tobak 1.211 (408), konoplja, sorgo in buhač. Področje mesta Beograda ne prihaja v poštev kot producent, ker je premajhno, čeprav se vodi v statistiki posebej.

Iz navedenih podatkov je razvidno, da je kultura nekaterih industrijskih rastlin v večji in manjši meri razdeljena po vsej državi. Tako srečujemo vsepovsod v statistiki lan in konopljo, dočim so druge rastline pretežno omejene na posamezne banovine.

Zlasti je zanimiv razvoj kultur onih industrijskih rastlin, ki so postale domače šele v zadnjem času, odn. se je njih kultura izredno razširila. To so: bombaž, soja, sezam, ricinus itd.

Bombaž

Vse do leta 1928. je bila površina pod bombažem pri nas dokaj stalna. Leta 1920. je znašala požeta površina 594 ha, leta 1928. pa posejana površina 1.003, požeta pa 977 ha. Do leta 1934. je narastla posejana površina na 1.351, požeta na 1.211 ha. Največji preokret pa je nastopil leta 1937. Dne 17. oktobra 1936 je izšla namreč uredba o odkupovanju domačega bombaža, ki je določila, da morajo uvozniki bombaža odkupiti domačo proizvodnjo. Nadalje so bile določene razmeroma visoke cene bombaža, ki so dajale producentom nado na retabilnost te proizvodnje. Tako vidimo kot posledico omenjene uredbe, na osnovi katere je bila določena odkupna cena za bombaž leta 1937. na 17'50 din, veliko povečanje površine, kultivirane z bombažem. Nadalje se je razširila tudi na druge banovine, dočim je do leta 1937. prihajal bombaž samo iz vardarske banovine. Naslednja tabela nam kaže površine pod bombažem (posejane in požete) po posameznih banovinah za leti 1937. in 1938. v hektarjih:

	1937		1938	
	posejana	požeta	posejana	požeta
	površina		površina	
vardarska	3.043	2.789	5.464	5.044
zetska	20	12	16	6
primorska	15	2	—	—
donavska	12	12	1	1

Iz pregleda vidimo, da je po prvem zagonu kultura bombaža v drugih banovinah izven vardarske v letu 1938. že znatno nazadovala, odnosno delno sploh izginila. Po okrajih je bila l. 1938. največja površina v vardarski banovini: Strumica posejana 2.800 (požeta 2.560) ha, Dojran 670 (646), Djevdjelija 649 (648) in Kavadar 502 (444), Negotin 239 (225), Radovište 170 (170), Veles 140 (108) in Ovčje polje 119 (89) ha. Izven vardarske banovine so gojili bombaž lani še v okrajih: Zemun (donavska banovina), Danilov grad in Podgorica (zetska banovina).

Za leto 1938. je bila določena odkupna cena za bombaž na 16'20 din, za leto 1939. pa je bila cena 16 din, za slabše vrste 12'50 din. Obenem je bila tudi sama uredba izpremenjena tako, da se sedaj določajo odkupne cene za domači bombaž brez ozira na svetovni trg. Če se cena ne določi do 15. marca vsakega leta, velja lanska cena. S tem je zagarantirana producentom stalna cena, kar bo zelo povzdignilo kulturo bombaža pri nas. Prejšnje določevanje cen bombaža je imelo to slabo stran, da so se naravno tudi pri nas odkupne cene za bombaž zmanjšale ob zmanjšanju cen na svetovnem trgu. Od decembra 1937 do decembra 1938 je padla povprečna cena za bombaž v New Orleansu (kakovost Middling) od 0'86 na 0'57 zlatega franka za kg.

Povečanje kulture bombaža se pozna tudi v donosu. Naša kmetijska statistika šele od leta 1935. dalje izkazuje posebej donos vlakna in posebej donos semena (zrn). Hektarski donos je razmeroma majhen. Zadnja tri leta je znašal v vardarski banovini 2'4 do 2'5 met. stota na 1 ha. Donos semena in vlakna je bil zadnja leta v met. stotih naslednji v vsej državi:

	seme	vlakno
1934	5.133	—
1935	4.358	2.095
1936	8.685	4.353
1937	15.029	6.882
1938	28.676	12.386

Donos leta 1938. je znašal torej 1.239 ton, kar je za našo potrebo surovega bombaža še vedno premalo. Kajti zadnja leta je bil uvoz surovega bombaža naslednji (upoštevati pa je treba, da uvažamo tudi zelo mnogo prediv za potrebe naših tkalnic, tako da so naše potrebe bombaža znatno večje, kot bi bilo sklepati samo po statistiki uvoza surovega bombaža): 1935 14.899 ton, 1936 16.807, 1937 20.815 in 21.635 ton. Če računamo količino uvoza za 1938 in prištejemo količino našega domačega pridelka, vidimo, da je ceniti skupno potrošnjo bombaža v naši državi na približno 23.000 ton in krije domača proizvodnja nekaj nad 5% vse naše potrošnje. To je majhen odstotek, ki bo pa sčasoma postal večji.

Naša bombažna industrija

Ob tej priliki navajamo tudi nekaj števil iz mednarodnih statistik o naši bombažni industriji (prim. Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich 1937 in 1938 ter Compass, zvezek Jugoslavija 1939):

	31. julija 1934	1935	1936	1937
Število vreten	158.000	150.000	152.000	154.000
	31. dec. 1930	1933	1936	
Število statev	11.407	10.596	11.604	

V zadnjih dveh letih se je število vreten in statev še znatno povečalo, saj je bil zadnja leta uvoz strojev za tekstilno industrijo prav znaten in so nastala tudi velika nova industrijska podjetja, kakor so se tudi povečala obstoječa tekstilna podjetja. Po statistiki Zbornice za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani iz meseca aprila 1939 je znašalo število predilnic bombaža v Sloveniji 9, tkalnic pa 35 in so imele vse predilnici v Sloveniji 176.294 vreten in 5.937 statev. Tako lahko cenimo, da je število vreten naraslo v vsej državi na okoli 250.000 po sedanjem stanju (31. jan. 1938 177.000 vreten). Razvoj bombažne industrije v Sloveniji in vsej državi pa kaže tudi naslednja statistika (po podatkih zagrebške Trgovske industrijske zbornice in Spominskega zbornika Slovenije):

	Vsa država		Slovenija		
	1921	1927	1921	1927	1939
število podjetij	11	23	2	5	39
predilnice	4	6	2	2	9
tkalnice	11	21	2	5	35
število vreten (v tisočih)	84'5	112'9	40'0	59'2	176'3
število statev (v tisočih)	3'2	5'9	0'8	2'2	5'9
pogonska sila (v tis. k. s.)	7'1	12'4	3'8	6'1	23'8
delavstvo (v tisočih)	4'5	9'5	1'2	3'4	11'0
proizvod. prediva (v mil. kg)	3'6	5'65	2'6	3'65	5'9
proizvod. tkanin (v mil. kg)	29'25	51'15	6'2	23'2	51'2

Nadalje posnemamo iz mednarodnih statistik še naslednje podatke o porabi bombaža v naši državi v zadnjih letih (ki so skupno za poslovno leto; poslovno leto pa traja v bombažni industriji po mednarodnih statistikah od 1. avgusta do 31. julija, tako se n. pr. statistika za 1937 nanaša na porabo v letu 1936—1937, torej od 1. avgusta 1936 do 31. julija 1937). Nadalje je sestavljena mednarodna statistika po balah brez ozira na težo. Tako znaša teža bale ameriškega bombaža okoli 230 kg, teža bale indijskega bombaža 180 kg, egiptskega 340 kg in ostalih vrst 135 kg):

	1934	1935	1936	1937
skupna poraba v tis. bal	33	66	84	78

(podatki za 1934 se nanašajo samo za dobo od 1. februarja do 31. julija 1934, ker dotlej naše države mednarodne statistike niso posebej vodile, ampak je bila vsebovana poraba med raznimi državami.)

V dobi od 1. avgusta 1937 do 31. januarja 1938 je znašala poraba bombaža v naši državi 44.000 bal, v prejšnjem polletju pa 40.000 bal.

Razdelitev porabe bombaža v naši državi po izvoru bombaža je bila v poslovnih letih v tisočih bal:

	1935	1936	1937
ameriški	35	35	34
indijski	20	29	28
egiptski	3	8	7
ostale vrste	8	12	9

V lanskem koledarskem letu je znašal ves naš uvoz bombaža (v oklepajih podatki za 1937): skupni uvoz 21.635 (20.815) ton, od tega severnoameriške Zedinjene države 14.615 (13.019) ton, britanska Indija 3.619 (4.505), Egipt 1.920 (1.378), belgijski Kongo 623 (532), Peru 412 (560), Anglija 281 (502), Mehika 104 (—), Brazilija 33 (35), Nigerija 22 (—), Švica 5 (—), britski Sudan — (176), Avstrija — (55), francoska zapadna Afrika — (22), Nemčija — (20) in francoska ekvatorialna Afrika — (10) ton. (Iz carinske statistike.)

Nadalje nam kaže naša pomorska statistika, da smo lani (v oklepajih podatki za 1937) uvozili po morju 6.857 (5.539) ton bombaža, od tega na naših ladjah 710 (969) ton, na tujih ladjah 6.147 (4.570) ton. Naše najvažnejše uvozno pristanišče za bombaž je bil Sušak, ki je uvozil 5.687 (5.300) ton, nadalje je znašal uvoz v Metković 1.169 (238) ton. Poleg teh dveh pristanišč je bil malenkosten uvoz Splita. Številke kažejo, da prihajata še vedno dve tretjini bombaža po suhem v našo državo, kar pomeni, da se uvaža bombaž k nam iz raznih evropskih trgovskih središč s tujim posredovanjem in le počasi napreduje naš direktni uvoz bombaža, čeprav je naša država postala važen odjemalec velikih količin bombaža.

Tu navajamo iz statistik Zveze narodov še nekaj zanimivih podatkov o svetovni trgovini z bombažem za zadnja tri leta. Skupni izvoz bombaža je znašal l. 1935. iz izvoznih držav 41,658.000 met. stotov, 1936. 36,577.000 in l. 1937 33,670.000 met. stotov. Najvažnejše izvozne države so bile naslednje (v tis. met. stotov):

	1935	1936	1937	1938
USA	1.399	1.282	1.377	1.038
Indija in Birma	571	724	661	463
Egipt	385	350	400	357
Brazilija	139	200	236	269
ostale države	347	429	457	—

Nadalje je znatno narastel zadnja leta izvoz bombaža iz Belgijskega Konga, Kenije, angloegiptskega Sudana, Argentine in Peruja.

Naslednja tabela nas pouči o najvažnejših uvoznih državah za bombaž (v tis. met. stotov):

	1935	1936	1937
Japonska	7.370	9.127	8.259
Anglija	5.639	7.215	7.783
Nemčija	3.473	2.807	2.944
Francija	2.292	3.306	2.933
Italija	1.487	1.014	1.654
Belgija	964	1.097	1.360
Britanska Indija	885	548	1.092
Češkoslovaška	759	912	1.048
Kanada	574	705	755
Poljska	657	707	724
Holandija	409	498	669
USA	229	383	608

Med manjšimi državami navajamo še, da je znašal leta 1937. uvoz bombaža: Avstrija 394 tis. met. stotov, Mandžurija 372, Švedska 341, Svica 341, Portugalska 302, Madžarska 240, Rusija 221, Jugoslavija 208, Finska 172, Romunija 167 tis. met. stotov itd. Ni pa v teh statistikah našeta Španija, ki je uvozila leta 1935. 1.014.000 met. stotov bombaža.

Svoječasno je bil bombaž še važnejši predmet svetovne trgovine, kot je sedaj (King Cotton). Sedaj tvori bombaž po vrednosti še vedno okoli 4% vrednosti vse svetovne trgovine (1929 4'34%, 1932 4'51%, 1934 4'26%, 1935 4'33%, 1936 4'12% in 1937 3'50% vse svetovne trgovine).

Naša država spada, kakor kažejo vse te številke, med važne producente industrijskih rastlin. Da bi pa dobili pravo sliko naše proizvodnje v primeri z drugimi državami, navajamo po Statističnem letopisu Zveze narodov podatke o proizvodnji industrijskih rastlin pri naših sosedih in v drugih važnih državah. V svrhu primerjave smo vzeli za vse države povprečni donos zadnjih 4 let, t. j. 1935—1938, ker se ne da primerjati donos posameznih let zaradi različne letine v raznih državah in nam le povprečje za daljšo dobo kaže pravo sliko. Vse številke so izražene v tisočih met. stotov.

Hmelj		Soja	
Jugoslavija	18	Jugoslavija	117
Češkoslovaška	80 ¹	Bolgarija	100
Nemčija	97	Romunija	363 ¹
Poljska	18	Češkoslovaška	10
Anglija	126	Mandžurija	41.117
Francija	21	Kitajska ok.	60.000
Belgija	12		

	Tobak	Lan (vlakno)	Konoplja (vlakno)	Olnata repica (zrna)
Jugoslavija	153	115	488	121
Bolgarija	305	3	38	118
Madžarska	212	31	112	86
Romunija	128 ¹	75 ¹	263 ¹	465
Grčija	595	—	—	—
Turčija	568	—	87	—
Nemčija	333	267	67	972
Italija	431	29	902	12 ²

Največji producent hmelja so severnoameriške Zedinjene države. Toda s priključkom sudetskih krajev je nemška proizvodnja izredno narasla in ker spada tudi češka preostala hmeljska proizvodnja sedaj v območje Nemčije, bo v posameznih letih Nemčija imela večjo proizvodnjo kot USA in bo postala tako najvažnejši faktor na svetovnem hmeljskem trgu, kajti tudi same USA morajo mnogo hmelja uvažati.

Soja fižol je doma v Aziji, vendar se je zadnja leta zelo razširil tudi po Evropi. Danes je največji proizvajalec Romunija, kjer je proizvodnja narasla od 1935 na 1937 od 115 na 703 tis. met. stotov. Statistika v naši

¹ Številka za povprečje 1935—1937.

² Številka za povprečje 1936—1938.

državi se vodi posebej za sojo šele od leta 1934. in se vidi, da je tudi pri nas ta fižol vedno bolj sajen. Še bolj pa se je razvila ta kultura v Bolgariji.

Tobaka imajo po vseh evropskih državah, vendar je kakovost tega tobaka zelo različna. Poleg prekmorskih tobakov so najboljši tobaki iz balkanskih držav. Naša proizvodnja tobaka zelo variira od leta do leta ter je odvisna popolnoma od politike monopolske uprave.

Lan je bil svoječasno ena najvažnejših surovin za tekstilno industrijo. Po vojni pa je njegova kultura v evropskih državah znatno nazadovala. Vendar pa avtarkična politika zadnjih let spravlja lan zopet do veljave in je zlasti narasla nemška proizvodnja lanu, nadalje znatno tudi belgijska in holandska. Glavni proizvozniki lanu so: Poljska, Litva in Latiška ter Rusija, ki obvladajo svetovni trg lanu. Med vsemi balkanskimi državami ima naša država največjo proizvodnjo lanu kakor tudi konoplje. Največ konoplje pridelava Italija, kateri sledi takoj naša država. Izven Evrope daje mnogo konoplje Koreja. Nemčija je svojo proizvodnjo zelo povečala: od 1935 do 1938 od 37 na 118 tis. met. stotov.

Oljnat repice pridobivajo največ v Indiji (od vse svetovne proizvodnje leta 1938., ki je znašala 14'6 milij. met. stotov je dala britska Indija 10'4 milij. met. stotov). V Evropi je najbolj narasla v zadnjih letih nemška proizvodnja, ki je tudi vodila. Leta 1935. je znašal pridelek v Nemčiji 67 tis. met. stotov, lani pa že 1.283 tis. met. stotov. Poleg tega tudi Nemčija uvaža znatne količine, kar je pospešilo to kulturo v vzhodnih evropskih državah.

Sezam je tudi tipična tropska rastlina. Največ ga pridelajo v britski Indiji, nadalje na Kitajskem. V Evropi ga goje v Grčiji, nadalje ga goje v Turčiji in Bolgariji, malo tudi v Italiji. Pri nas se njega proizvodnja postopno zvišuje: dosegla je lani 4.800 met. stotov. Goje ga v vardarski banovini.

Bombaž se polagoma udomačuje tudi v Evropi. Po cenitvah Zveze narodov je znašala njegova proizvodnja v 4 evropskih državah ter v Turčiji v povprečju 1925—1929 267 tis. met. stotov, v povprečju 1930—1934 331 tis. met. stotov, lani pa že 1 milij. met. stotov. V posameznih državah je bila proizvodnja v zadnjih letih naslednja (v tis. met. stotov):

	1934	1935	1936	1937	1938
Turčija	378	522	511	647	663
Grčija	78	106	126	164	146
Italija	9	8	21	42	95
Bolgarija	39	84	64	102	69
Španija	19	26	—	—	—
Jugoslavija	—	2	4	7	12

Kultura bombaža se je v evropskih državah zelo razširila. Znatna je že postala v Grčiji in Bolgariji. Izredno povečanje beleži Italija, ki goji bombaž zlasti na Siciliji. Med izvenevropskimi državami se vedno bolj uveljavlja Afrika (Sudan in Uganda), pa tudi Južna Amerika, kjer je proizvodnja posebno narasla v Braziliji in Argentini.

Drago Potočnik.

GOSPODARSTVO RUSIJE

Nenadoma se je Rusija pojavila na Karpatih in je vstopila v Srednjo Evropo. Rusija ni dežela, to je že kontinent. Z azijskimi posestvi vred meri več kot dve Evropi skupaj, **21.353.000 km²**. Evropa meri 10 mil. km². Pri tem pa še ni priračunjeno ozemlje, ki ga je dobila Rusija na Poljskem in seveda tudi ne interesne sfere ob Baltiku. Britanski imperij je še dosti večji kot Rusija, a je raztresen po vsem svetu, dočim tvori Rusija strnjeno ozemlje od Karpatov tja do rtiča Dežnjev nasproti Ameriki.

Po zadnjem štetju, ki je trajalo radi ogromnih razdalj več mesecev in kateremu so dali datum 17. januarja 1939, znaša prebivalstvo vse Sovjetske države **170.467.000** oseb, kar je 15'9 odstotka več kot leta 1926., ko je bilo zadnje ljudsko štetje. Ta prirastek je relativno dvakrat tako velik kot v večini drugih evropskih držav.

Ni samo velikost Rusije ono, kar nas navaja k uporabi posebnih meril pri ocenjevanju teh velikanskih prostorov in tam živečih ljudi. Trpka narava kuje tukaj tipe in značaje v neprimerno močnejši meri kot sicer v Evropi. Kratko, pogosto žgoče poletje, neusmiljeno huda zima, ki energijo ljudi naravnost žre, dolga doba topitve snega in neuporabnih potov, ves ta trdi zakon podnebja dovoli ljudem pogosto samo golo eksistenco, toliko da živijo. To podnebje ni ljudomilo, ni razbremenilno in oprostilno, temveč nam jemlje sapo in nas duši. Neki ruski pisatelj je to teženje ruskega podnebja na dušo takole označil: »Mi Rusi nimamo nikakršnih tradicij, a mi imamo spomin na naravne sile naše zemlje. Mi nismo nič vedeli in nič slišali o Petrarku in drugih, a poslušali smo veter, ki divja čez naše poljane. Godba naše grozne naravne sile doni v nas vseh.«

Štirinajst odstotkov površine Rusije pokriva puščava, ki seveda ni povsod povsem gola in neobljudena in ki je pogosto tudi bogata na še neizrabljenih naravnih zakladih. Več kot tretjina površine je vedno zamrznjena in se le poleti za nekaj metrov odtaja; vemo pa po zadnjih znanstvenih raziskovanjih, da se dajo predeli večne zmrzali najbrž umetno omejiti in nadomestiti deloma z novo in poljedelsko porabno zemljo. Tudi v tem oziru kot v marsikakšnih drugih se more bolj kot kdaj prej ugotoviti, da je Rusija dežela bodočnosti.

USSR, Unija socialističnih sovjetskih republik, je uradno ime sedanje Rusije. Republik je enajst in v njih je združenih okoli **200** narodov, ki govorijo **149** jezikov. To so številke, ki jih pač glede natančnosti ne bomo mogli nikoli dobro preceniti. Zlasti velja to za obsežne srednjeazijske pokrajine, kjer se meje narodov in rodov, ki so pogosto še nomadi, neprestano prelivajo in se prelijejo v neprodirno sivino. Sovjeti pravijo, da se je njim prvim posrečil poskus organiziranja narodnostne države. A pravice posameznih republik so zelo pristrižene in moremo govoriti danes o enotni državi, v kateri vrši Moskva močno centralistično oblast.

Uradna statistika, ki datira par let nazaj in ki navaja nekoliko drugačne kot zgoraj navedene številke, kar je spričo ogromnega ozemlja pač razumljivo, poda sledeči seznam:

Republika	Površina v km ²	Prebivalstvo	Glavno mesto
Velika Rusija	16,690.137	108,951.800	Moskva
Ukrajina	443.000	31,901.000	Kijev
Bela Rusija	126.800	5,439.000	Minsk
Georgija	71.000	3,110.000	Tiflis
Azerbejdžan	86.000	2,891.000	Baku
Armenija	30.000	1,093.000	Erivan
Uzbekistan	378.359	5,444.300	Taškent
Tadžikistan	143.900	1,332.000	Stalinabad
Kazakstan	2,853.300	7,280.900	Alma Ata
Kirgizija	195.227	1,302.000	Frunze
Turkmenija	250.000	1,269.000	Ašhabad
Skupaj	21,267.723	170,014.000	

Takoj se vidi, kje so bili števeni komisariji bolj natančni oz. pedantni. — Nekatere republike izkazujejo od l. 1926. do 1939. izreden prirastek prebivalstva. Tako se je prebivalstvo Kirgizije pomnožilo za 46%, Armenije za 45%, Tadžikistana za 44%, Azerbejdžana za 39%, Uzbekistana za 38%, Georgije za 32% in Turkmenije za 26%. Tudi v Uralu, Sibiriji in na Daljnem vzhodu, ki jih vse tri prištevamo Veliki Rusiji, je bil prirastek prebivalstva velik, in to tembolj, ker so se v navedenih letih preselili na vzhod več kot tri milijoni ljudi.

V zvezi z gornjimi številkami bi mogli navesti tudi Zunanjo Mongolijo, ki je narodnopravno sicer samostojna, a je tesno povezana z Rusijo. Prebivalcev šteje 1,700.000. Tudi kitajski Turkestan ali Sinkiang, ki ga formalno prištevajo h Kitajski, je ruska interesna sfera; velikanska je ta pokrajina, prebivalcev ima pa samo ca 2,700.000.

Natančnih narodnostnih številk štetje od 17. jan. 1939 še ni priobčilo. Mislijo pa, da je Velikorusov ca 53% vsega prebivalstva, Ukrajincev 21%, Belorusov 3%, vseh Rusov torej 77% ali nad tri četrtine. Drugi so Tatari, Kirgizi, Uzbeki, Armenci, Georgijci itd.

Podrobne podatke nam pa navaja štetje o gibanju prebivalstva, zlasti o preseljevanju z dežele v mesta. Vsekakor je industrializacija Rusije zvalila milijone Rusov z dežele v mesto ali pa je prelevila vasi v industrijska središča. Dočim je štela Rusija leta 1926. poleg 121 milijonov kmetov nekaj nad 26,300.000 mestnega prebivalstva, šteje sedaj mestno prebivalstvo skoraj 56 (55-9) milijonov, kmečko pa le še 115 milijonov; sicer je prebivalstvo v kmečkih okrajih naraslo za 18 milijonov, a je oddalo 24 milijonov v mesta, tako da ga je sedaj ca 6 milijonov manj. Mestno prebivalstvo je naraslo v dvanajstih letih za 112 odstotkov in njegov delež na skupnem prebivalstvu se je dvignil od 17,9% v letu 1926. na 32,8% v letu 1939, je dosegel torej tretjino. Kdo bi si bil kdaj to mislil! S precejšno samozavestjo opozarja sovjetska vlada na dejstvo, da je danes v Rusiji 174 mest, ki štejejo 50.000 in več prebivalcev, 82 z več kot 100.000 prebivalci in 11 z več kot

* Pravimo 12 let, ker je bilo štetje leta 1926. objavljeno v decembru, ono leta 1939. pa v januarju.

500.000 prebivalci. Razvoj prebivalstva v desetih najvažnejših mestih je razviden iz sledečega seznama:

Mesto	1926	1939
Moskva	2,029.425	4,137.018
Leningrad	1,690.065	3,191.304
Kijev	513.637	846.293
Harkov	417.342	833.432
Baku	453.333	809.347
Gorkij (Niž. Novgorod)	222.356	644.116
Odesa	420.862	604.223
Taškent	323.613	585.005
Tiflis	294.044	519.175
Rostov	308.103	510.253

Poleg tega nam navaja uradni seznam celo vrsto popolnoma novih mest, ki leta 1926. sploh še niso obstojala. Omenimo Karagando s 165.937 prebivalci, Magnitogorsk s 145.870, Stalinogorsk s 76.207 in Komsomolsk s 70.746 prebivalci. Prebivalstvo drugih mest — n. pr. Stalinsk, Murmansk, Prokopjevsk, Džerdžinsk, Stalinabad — se je podektorilo.

Ljudsko štetje l. 1926. je naštel še 1,667.607 brezposelnih; te postavke v sedanjih uradnih seznamih ni več in pravijo, da je brezposelnost izginila že za časa prve petletke. Tudi glede na kmečko prebivalstvo kot tako so se izvršile temeljite spremembe; l. 1926. je bilo samo 1,7% kmetij združenih v kolektivnih gospodarstvih, dočim znaša danes njih število po uradnih podatkih 93,5 odstotkov vseh kmetij.

Številke, ki smo jih navedli, nam učinkovito kažejo gospodarske in socialne spremembe v Rusiji. Naše predstave, da je Rusija zgolj agrarna država, je konec. Nihče več ne bo mogel oporekati dejstvu, da se je razvila Rusija iz agrarne države vsaj v poljedelsko-industrijsko mešano državo. Morda je pri kolektivizaciji marsikaj pretirano in prisiljeno, a dejstva so vseeno tu.

Nedavni poskusi obeh zapadnih velesil, da bi videli Sovjetsko Rusijo kot močni vogelni kamen v defenzivni sistem mirovne fronte, so povzročili povsod mnogo debate, kako močna je »ruska sfinksa« sploh. Načelni nasprotniki zveze z Rusijo v Angliji so razen na različnost političnih ideologij v obeh državah opozarjali na dvomljivost ne le vojaške, temveč tudi gospodarske moči Rusije. Dejali so, da so dogodki v letih 1914. do 1917. jasno pokazali, da v slučaju vojne ne gre samo za številčno premoč ljudi, temveč v prvi vrsti tudi za brezhibno delovanje dopolnilnega pošiljanja, prehrane in sploh vsega vojnega aparata; vse to je v Rusiji v onih letih več ali manj odpovedalo. Zagovorniki ideje zveze z Rusijo so pa opozarjali na prizadevanje Nemčije in Italije, zlasti prve, da bi potegnili Rusijo v svoj krog; torej mora biti gospodarski potencial Rusije že tako močen, da ga nobena vlada ne more več prezreti. Zato so kakor povodenj narasla v vseh deželah poročila o ruskem vojnem potencialu, pri čemer so se pokazale vse vrste politične špekulacije, kakor je bil pač dotičnik opredeljen.

Priznati moramo, da je ravno pri Sovjetski Rusiji izredno težko ustvariti si objektivno sodbo. Prvič izhaja to iz običaja, ki je v vseh totalitarnih državah razvit do velike popolnosti, da se kljub ogromni publikaciji statističnega materiala objavijo le one stvari, ki kažejo dotično državo v ugodni luči, dočim se vse drugo zataji in zamolči, pa naj bo še tako naravno in nepolitično. Drugič je pa v primeru Rusije objektivna sodba zato tako otežkočena, ker se je na gospodarskem polju v tej državi izvršilo »prevrednotenje vseh vrednot« bolj kot v katerikoli drugi državi. To velja zlasti za one številke ali primerjalne možnosti, ki jih imamo v vrednoti rublja. Dočim sta se mogli marka in lira kljub premenljivi usodi, ki sta jo imeli od leta 1913. dalje, vendarle zmeraj dati preračunati in spraviti v relacijo z drugimi vrednotami ter so bile na ta način dane primerjalne možnosti, se ista metoda pri ruskem rublju ne da uporabiti. Rubelj iz leta 1913. ima z rubljem iz leta 1918. le še ime skupno in prav tako rubelj iz leta 1926. z onim iz leta 1939. Tehnično popolnoma izpeljana odcepljenost od ostalega sveta je dala sovjetski vladi v teku let večkrat možnost, da je relacijo nakupne moči, te »najbolj popolne notranje vrednote sveta« manipulirala po lastni volji ter tako ustvarila položaj, ki skoraj popolnoma onemogoči vsako trajno, za notranje ruske razmere uporabljivo opazovanje s strani vrednosti in cene. Ker je vrh tega zunanja trgovina državni monopol, se tudi svetovnotržne prodajne cene ruskih produktov ne morejo pritegniti kot merilo n. pr. za preračunjenje produkcijskih stroškov itd., ker nimajo z notranjimi ruskimi cenami tako rekoč nobene zveze in se prilagodijo svetovnemu položaju samo tržno-politično.

Kar se tiče števil, ki se ne ravnaajo po relacijah vrednosti in cene, temveč po kvantitativnih podatkih, nam tudi ne morejo nuditi popolnoma natančne slike, ker se v njih ne izraža nobeno diferenciranje po kvalitativni strani. A ravno kvaliteto koledanje je, kakor vemo, glavni problem ruske produkcije in ravno one je postalo eden od mnogih motnih virov, ki so jih pozneje politično izkoristili. Če na primer z začudenjem beremo, da se je število poljedelskih traktorjev v Rusiji pomnožilo od enega leta na drugo za toliko in toliko odstotkov, s tem številom še ni povedano — kar je za rusko gospodarstvo pogosto odločilno —, ali so letošnji traktorji kvalitetno tudi tako dobri kot so bili lanski.

Te omejitvene predpripombe moramo imeti pred očmi, če hočemo sedanji gospodarski potencial Rusije na kratko orisati, tudi v primeri z letom 1913. Vse tukaj navedene številke so vzete iz uradne sovjetsko-ruske statistike ali pa preračunjene po nji; vrh tega jih londonski »Economist« trajno priobča in dopolnjuje.

Tretja petletka

Leto 1939. ima za rusko gospodarstvo poseben pomen. Ono je prvo leto, ko se more skoraj dve leti trajajoča notranja politična kriza Stalinovega sistema smatrati za zaključeno. Ta kriza je bila kot na mnogih drugih poljih tudi na gospodarskem polju spremljana od daleko-sežnih konsekvenc, kar se pogosto javlja n. pr. v padlih produkcijskih številkah. Te notranje politične motnje so kot v mnogih

drugih panogah tudi začetek tretje petletke, ki se je praktično začela z letom 1938., zavrle za eno leto. To ne velja toliko za produkcijske načrte, ki po večini niso bili izpeljani, temveč za ideološko načrtnost, v kateri se tretja petletka razlikuje od svojih dveh prednic. Dočim sta imeli oni v prvi vrsti nalogo, da prvič izvedeta socialistično načelo v vseh panogah gospodarstva in da drugič zgradita rusko veleindustrijo, je tretja petletka v veliki izmeri obrambno-gospodarska. Ima nalogo, da prvič direktno forsira oboroževalno industrijo in drugič da indirektno izpelje vse one odredbe, ki naj napravijo rusko gospodarstvo bolj prožno, to se pravi regionalno neodvisno drugo od drugega, in s tem vojnogospodarsko bolj učinkovito. Zelo pazijo pri tem na klasično temeljno zlo ruskega gospodarstva, to se pravi na nezadostne prometne razmere in s tem v zvezi na razdelitveni problem.

Poljedelstvo

Iz tega vzroka je stopila zopet gojitev poljedelstva prav posebno močno v ospredje. Sicer je bila v prvih dveh petletkah, primerjana s caristično dobo, tudi že močno izgrajena, a šlo je bolj za sprejem novih, predvsem tehniških metod, kot pa za splošno intenziviranje. Tako je povzročil merodajnim krogom ravno z vidika obrambnega gospodarstva mnogo skrbi predvsem iz raznih vzrokov, med njimi tudi notranje-političnih, pri mnogih pridelkih padli žetveni rezultat leta 1938., kljub temu, da je bil pridelovalni prostor povečan.

Poljedelski areal Sovjetske zveze

v milijonih hektarov

	1913	1934	1935	1936	1937	1938	1938 v % od 1913
Ves poljedelsko izkoriščen svet od tega:	105'0	131'5	132'8	133'8	135'3	136'9	130'4
Zito	94'4	104'4	103'4	102'4	104'4	102'4	108'5
Industrijske rastline	4'5	10'7	10'6	10'8	11'2	11'0	244'4
Vrtnne rastline	3'8	8'8	9'9	9'8	9'0	9'4	247'4
Krmila	2'1	7'1	8'6	10'6	10'6	14'1	671'4

Po večini se seštetá vsota ne ujema; to zaradi skrajšanih decimalk.

Da mora rusko agrarno gospodarstvo v pravem pomenu besede resnično obdelati še obsežno polje, je razvidno iz dejstva, da predstavlja gori navedenih 137 milijonov hektarov, ki so bili preteklo leto v Rusiji gospodarsko izkoriščeni, samo osminko vsega onega sveta, ki pride po sedanjih raziskovalnih zaključkih iz klimatskih razlogov ali iz razlogov usposobljenosti tal za kultivacijo sploh v poštev. Kljub temu se nam zdi, da na razširitev poljedelskega kulturnega areala še ne mislijo, vsaj za bližnja leta ne. Taki načrti so zaenkrat postavljeni v ozadje, in sicer v prilog nadaljnjemu intenziviranju poljedelstva. Čeprav je namreč Rusija danes absolutno-številčno ona dežela, ki je na vsem svetu mobilizirala največ strojev, motorjev in konjskih sil v službi poljedelstva, vse to zaradi ogromnosti areala še nikakor ne zadostuje, da bi se intenziviranje povsod izvedlo, tako kot se to redoma vrši v drugih

evropskih deželah. Število razpoložljivih poljedelskih strojev in motorjev je zaenkrat še premajhno v primeri s številom 243.000 kolektiviranih kmetij. Od traktorjev prideta samo dva in od tako zvanih »tehniških kombinatov« samo poldrugi na eno poljedelsko kolektivno. To razmerje se pri drugih poljedelskih strojih še poslabša.

Mehanizacija in kolektivizacija sovjetskega poljedelstva

v tisočih kosov

	1913	1934	1935	1936	1937	1938	1938 v % od 1913
Traktorji	210'9	276'4	360'3	422'7	454'5	483'5	229'3
Tehn. kombinati	25'4	32'3	50'3	87'8	128'8	153'5	604'3
Motorni in parni stroji	48'0	60'9	69'1	72'4	77'9	83'8	174'6
Mlatilni stroji	120'3	121'9	120'1	123'7	126'1	130'8	108'7
Tovorni avtomobili	26'2	40'3	63'7	96'2	144'5	195'8	736'1

Doslej so se pogosto posluževali zasilne rešitve, da so namreč po končani setvi oziroma žetvi v enem okraju poslali stroje za isti uporabni namen v druge kraje, kar je v Rusiji teoretično pač mogoče, ker se spričo njene velikanske razsežnosti setev oziroma žetev vrši v različnem času. Na drugi strani je pa ta procedura zaradi voznine ali prevoznih stroškov zelo draga in zato neekonomična; vrh tega obremenjuje že itak nezadostni ruski prometni aparat. Tretji načrt predvideva zato, da se bo odslej naprej število traktorjev povečalo na leto za 30.000, število tehniških kombinatov za 25.000 in število tovornih avtomobilov za 50.000. Vseeno je pa treba omeniti, da se je mehanizaciji in s tem vzporedno idočemu intenziviranju ruskega poljedelstva kljub slabim lanskim vremenskim razmeram in drugim že omenjenim motnjam vendarle posrečilo, da je bil pridelek pšenice lani na arealni enoti za 18 odstotkov večji kot leta 1913., ki je bilo rekordno poljedelsko leto. Zato tudi lani ni bilo splošne lakote, kakor so jo mnogi inozemski opazovalci napovedovali, čeprav so se krajevno pojavile marsikakšne motnje v preskrbi z živili.

Agrarnogospodarska produkcija Sovjetske zveze

milijonih stotov:

	1913	1934	1935	1936	1937	1938	1938 v % od 1913
Pšenica	801'0	894'0	901'0	827'3	1202'9	949'9	118'6
Surovi bombaž	7'4	11'8	17'2	23'9	25'8	26'9	363'5
Lan v vlaknih	3'3	5'8	5'5	5'8	5'7	5'5	165'5
Sladkorna pesa	109'0	113'6	162'1	168'3	218'6	166'8	153'0
Oljne setve	21'5	36'9	42'7	42'3	51'1	46'6	216'7

So pa še drugi, v prvi vrsti obrambnogospodarski vzroki, ki silijo sovjetsko vlado na to, da polaga večjo važnost na mehaniziranje in intenziviranje produkcijskemu procesu prisojenega areala kot pa na njegovo razširitev. V ospredju je stremljenje, da se v morebitnem vojnem primeru potegne kolikor mogoče veliko ljudi ven iz agrarnogospodarskega produkcijskega procesa in se dodele vojni službi. Jasno je, da se to laže da izvesti v poljedelskem sistemu, v katerem se človeška delovna moč

v progresivni izmeri nadomešča s strojem, kot pa v ekstenzivnem latifundijskem gospodarstvu carske Rusije. Dalje moramo misliti na to, da so zaključki letine v Rusiji v prav izredni meri odvisni od hitrosti, s katero se vrši setev na že itak velikanskem arealu. Iz tega vzroka predvideva tretja petletka za razne poljedelsko v veliki meri intenzivirane okraje, da mora biti setev izvršena maksimalno v šestih ali sedmih dneh. To zahtevo smatrajo za zelo važno, kar vidimo že iz tega, da je vlada pri letošnji pomladanski obdelavi ukinila vse one varčevalne odredbe, ki so obstojale doslej za poljedelsko prebivalstvo pri uporabi tekočih gonilnih snovi za poljedelske stroje.

Nadaljno hitro povečanje agrarnega uporabljivega areala v Sovjetski Rusiji, v kolikor gre preko one mere, ki je za prehrano prebivalstva na lastnih tleh absolutno potrebna, pa zaenkrat tudi že zato ni mogoče, ker so nekatere industrijske panoge, ki so potrebne za predelavo, vzdrževanje in razdelitev žetve, še zelo zaostale. Tu notri je zaenkrat še ena prvih slabotnih točk ruske prehranjevalne politike glede na obrambnopolitično stran. V prvi vrsti velja to za rusko hladilno industrijo, ki tiči še prav v otroških čevljih in ki razen v par velikih mestih ne nudi nobene možnosti za konserviranje mesnih in mlečnih proizvodov. Zato si ne upajo več producirati kot morejo danes nakopičiti, brez nevarnosti, da bi se pokvarilo, ali pa kot morejo takoj spraviti v konsum.

Na pomnožitev števila živine ali nekaterih vrtnarskih pridelkov se iz navedenih razlogov zaenkrat komaj da misliti, če ne gledamo na ne bistveno kolebanje. Tipično v tem oziru je dejstvo, da je glede na druge areale areal krmil prav majhen in da le prav ne bistveno prekaša areal industrijskih rastlin (lan, bombaž itd.).

Pri tem je pa še vedno najslabšo točko ruskega gospodarstva tvoreči prometni problem, ki ga bomo pri industrijskih razmerah še omenili, oni faktor, ki tako neznansko otežkoča intenzivno izrabo ruskega poljedelstva z obrambnogospodarskih vidikov. Kaj nam pomaga najboljši pridelek v Transkavkaziji ali Uzbekistanu, če ga v primeru vojne ne moremo poslati na nemško ali mandžursko mejo, da oskrbimo tam se borečo armado! To premišljevanje je dovedlo v ruskem poljedelstvu do tega, da vodijo proti mejam periferno dislokacijsko politiko, da gredo torej ravno obratno pot kot so jo pa šli v prvi in drugi petletki s centralizacijo težke in vojne industrije v sredini Rusije (Ural). Tako je pozornost za rusko agrarno politiko odgovornih mest danes obrnjena bolj na Ukrajino, Belo Rusijo in dežele Daljnega vzhoda, kot pa na notranje ruske pokrajine; pri tem je bila merodajna misel, da v bližini meje se nahajajoče pšenično polje ali paša v primeru bombardiranja dosti manj trpita in da sta dosti manj hvaležen strateški cilj kot pa na primer kakšna tovarna železa. Vseeno so se pa, kakor bomo še videli, v nekaterih ruskih industrijskih panogah razvila v zadnjih letih zelo podobna razmotrivanja.

*

Industrija

Industrijski razvoj Rusije je od začetka sovjetskega režima zavzemal v gospodarskem načrtu zmeraj prvo mesto, in vsi trije doslej izdelani petletni načrti so videli svojo glavno nalogo v tem, da so nekdanjo agrarno deželo, ki razpolaga vrh tega z ogromnimi, industrijsko prej ne-

izkoriščanimi zemskimi zakladi, pretvorili v industrijsko deželo. Dočim je bil ta namen dosežen z razvojem prvih dveh petletk, da se namreč izgradi industrija, ki je zmožna kriti domačo porabo, je bil cilj tretje petletke, ki se je pričela leta 1938., dalje postavljen. Ona ima nalogo, da industrijsko kapaciteto Rusije tako razvije, da bo postala Rusija po završeni petletki industrijsko-eksportna dežela oziroma da more v bodoči četrti petletki misliti na to, da se v rastoči izmeri posveti temu trgovskopolitičnemu problemu. Politična napetost pa, ki je dosegla v lanski jeseni svoj prvi višek in ki je rodila pomisleke o mirnem bodočem razvoju, je dovedla do nekaterih korektur v programu. Stvaritve eksportnih industrij formalno sicer niso opustili, a so bile te industrije potisnjene na drugo mesto v prilog ogromnemu forsiranju oboroževalnih industrij. To nam najbolj kažejo številke ruskih obrambnih proračunov.

Ruska obramba v državnem proračunu (v milijardah rubljev).

Gospodarsko leto	Skupni stroški	Oboroževalni stroški	Oborož. stroški v % vseh stroškov
1927	5.3	0.7	12.7
1928	6.5	0.8	12.5
1929	8.2	0.9	11.1
1930	12.3	1.1	8.9
1931	23.1	1.4	6.0
1932	30.7	1.4	4.5
1933	35.0	1.6	4.6
1934	47.3	1.7	3.6
1935	65.4	6.5	10.0
1936	78.7	14.8	19.0
1937	97.1	22.4	23.0
1938	131.1	27.0	21.0
1939	159.3	40.9	26.0

Pri oboroževalnih stroških so mišljeni samo direktni stroški za armado na kopnem in za mornarico.

Najprvo nas osupne ogromno naraščanje proračuna vobče, ki gre od leta 1927. naprej čim dalje bolj strmo navzgor. Še bolj strmo navzgor gredo pa izdatki za oboroževanje, kar se vidi iz rastočih odstotkov teh izdatkov na skupnih izdatkih. Danes odpade 26%, torej več kot četrtina vseh izdatkov, ki so približno istovetni z narodnimi dohodki, na oba obrambna komisariata; če gledamo na absolutne številke, so danes obrambni izdatki skoraj osemkrat tako veliki kot so bili vsi izdatki leta 1927. Pri tem moramo jemati v obzir, da so v vsotah, ki so bile leta 1938. namenjene tri in tridesetim narodnogospodarskim komisariatom Sovjetske zveze (59.3 milijard rubljev), vsebovani tudi še bistveni zneski, ki so direktno ali indirektno prišli v dobro izgradbi deželne obrambe. Tudi 5.500 milijonov rubljev, s katerimi je bil l. 1938. založen komisariat za notranje zadeve, bi se lahko priračunilo k obrambnim stroškom; kajti ta komisariat mora skrbeti za obrambne naprave ob meji ter za strateške železnice in ceste.

Iz strateško-vojaških razlogov so opustili v tretji petletki prvotni načrt tudi v toliko, da so se v široki meri odrekli tradicionalnemu momentu v sovjetskoruski industrializaciji za nove zgradbe: namreč dosedanja centralizaciji oboroževalne, težke in strojne industrije v centralnih Uralovih predelih.

Dočim je prej prevladovalo stremenje, da se nove ruske veletovarne kolikor mogoče odmaknejo območju morebitnega sovražnikovega vpada, je zaostajanje prometnogospodarskega razvoja, o katerem bomo še govorili, rodile misel, naj bi se manjši industrijski obrati, ki so v primeru vojne potrebni za oskrbo armade, morskega in zračnega brodogoja, regionalno porazdelili. S tem naj se doseže dvojno: najprvo naj se armadnim zborom, ki samostojno operirajo in ki so odrezani od glavne industrijske baze, nudi možnost, da se morejo opreti na take manjše regionalne industrije; drugič naj bi se ustvarile industrije, na določenem kraju orientirane na surovine, ki bi mogle v primeru vojne dotične surovine na licu mesta predelati v fabrikate ter s tem ustvariti nekakšno regionalno avtarkijo, zlasti pa da bi po možnosti razbremenile v vojni gotovo preobremenjeno tračniško in prometno omrežje od obsežnih surovinskih pošiljatev na dolge razdalje. Da se je ta razvoj že pričel in da ima zaznamovati tudi že uspehe, je razvidno iz statistike za prvo letošnje četrtletje. Ta statistika nam pravi, da je narastlo ustanavljanje novih industrij napram prvemu lanskemu četrtletju na vsem ozemlju Rusije za 14·5%, ustanavljanje regionalnih industrij v enajstih sovjetskih republikah pa za 22·8%. Vobče je bila industrijska produkcija Rusije v prvi letošnji polovici za 15·2% večja kot v isti lanski polovici, produkcija oboroževalne industrije pa celo za 27·2% večja. Glede regionalnih industrij za prvo letošnjo polovico še nimamo podatkov.

Industrijska produkcija Rusije 1937 in 1938, preračunjena glede cen na bazo 1926—1927, po »Economist«-u.

(V milijardah rubljev.)

	1937	1938	1938	1938
		1. načrt	2. načrt	efektivno
Težka, strojna in oboroževalna industrija	36·9	43·9	47·0	42·5
Lesna industrija	3·0	3·8	3·8	2·8
Lahka industrija	14·5	16·5	16·5	15·3
Industrija živil	12·8	14·0	14·1	14·7

Težki pretresi, ki jih je preživelo sovjetsko gospodarstvo in zlasti industrija v času očiščevalnega procesa 1937/1938, nam rodijo sumnjo, da bo skupni program tretje petletke doživel gotovo tudi še korekturo, prav tako kakor jo je doživel načrt za leto 1938. Ko so bile v novembru 1937 priobčene prve načrtne številke za leto 1938., ki je bilo prvo v novem načrtu, se je zgodilo to sredi najtežjih notranjepolitičnih motnih procesov. Kljub temu so se odločili, da so v juliju 1938 nekatere načrtne številke še zvišali. Efektivni letni zaključek je bil pa ravno tako pod prvim kot pod drugim načrtom; in ker se mora po načrtnem sistemu minus v produkciji enega leta prenesti na drugo leto in se v tem

letu izbrisati, so v tekočem letu 1939. potrebni pomnoženi napor, da se dosežejo v načrtu predvidene številke. Načrtne številke za leto 1938. so predvidevale za vso industrijsko produkcijo 81·4 milijard rubljev, doseženih je bilo pa 75·3 milijard, kar je vsekakor mnogo boljši zaključek kot oni za leto 1937., ko je bila produkcija preračunjena na 92·7 milijard in je dala samo 67·2 milijard.

Motni viri, v kolikor so imeli svoje temelje v notranjih političnih dogodkih, so sedaj najbrž odstranjeni, čeprav se še ne more videti, koliko časa se bodo njih posledice v gospodarstvu še poznale. Brez dvoma je ogleduški in vohunski sistem, ki naj bi bil iskal v obratih politične saboterje in jih napravil neškodljive, v zadnjih letih zaupanje zelo omajal. K temu so prišle stalne menjave industrijskega osebja, zlasti na vodilnih mestih, pa tudi dol do navadnega delavca. Vse to je rodilo nevaren *circulus vitiosus*; kajti če je kakšna tovarna iz navedenih vzrokov manj producirala in ni mogla izvršiti dodeljenega ji načrta, je že samo to zadostovalo, da je bilo vse delavstvo z uradniki vred osumljeno, kar je dovedlo do novih aretacij in s tem zopet do manjše produkcije. Jasno je, da se ravno na načrtnosti zgrajen sistem, pri katerem sega eno produkcijsko kolo v drugo, le prav težko more opomoči od takih motenj; posledice omenjene dobe spadajo med najslabše činitelje, na katere se moramo ozirati pri vsakem raziskovanju današnjega sovjetskoruskega gospodarskega potenciala.

Kljub temu bi bila pa velika napaka, če bi zaradi navedenih dejstev smatrali rusko industrijo kot nekaj, kar moremo zanemariti in preko česar moremo iti na dnevni red. Današnja industrijska Rusija je čisto nekaj drugega kot je bila ona iz leta 1913. Od leta 1928. dalje — to leto je bilo prvo leto prve petletke — se je pričel v Rusiji razvoj, ki je njeno premogovno in jekleno produkcijo v primeri z letom 1913. več kot po četvoril, da imenujemo samo dve važni industriji. V industriji strojev in motorjev so te razmerne številke še večje, pri čemer niti ne govorimo o onih produktih, kot na primer traktorjih, katerih Rusija leta 1913. sploh ni sama izdelovala, a je danes glede njih številčno med prvimi produkcijskimi deželami sveta. Podamo nekaj števil, pri čemer omenjamo, da za zadnji dve leti deloma še nimamo podatkov, posebno za leto 1938. še ne:

Premoga so nakopali leta 1913. 29·1 mil. ton, l. 1928. 35·5, l. 1932. 64·7, l. 1937. 128·0, l. 1938 125·1 mil. ton.

Produkcija petroleja je znašala l. 1913. 9·2 mil. ton, l. 1928. 11·5, l. 1932. 21·4, l. 1937. 28·4 in l. 1938. 29·3 mil. ton; l. 1939. v prvi polovici 15 milijonov ton, kar je skoraj 11 odstotkov celotne svetovne produkcije v višini 139·6 mil. ton.

Elektrike so producirali v milijardah KWur l. 1913. 2, l. 1928. 5, l. 1932. 13·6, l. 1937. 36·5.

Jeklena produkcija je znašala l. 1913. 4·2 milijonov ton, l. 1928. ravno toliko, l. 1932. pa že 5·9, l. 1937. kar 17·6 in l. 1938. 18 milijonov ton.

Traktorjev v 1000 kosih s povprečno 15 KS je bilo izdelanih: l. 1913. nič, l. 1928. 1·3, l. 1932. 50·6, l. 1936. 115·0; vseh traktorjev l. 1932. 211.000 in l. 1938. 483.500.

Avtomobilov v 1000 kosih: l. 1913. nič, l. 1928. 0·7, l. 1932. 24·0, l. 1937. 200·0 in l. 1938. 215·0.

Orodnih strojev v 1000 kosih: l. 1913. 1·5, l. 1928. 1·8, l. 1932. 18'1, l. 1937. 36·0.

Zveplene kisline v 1000 tonah so producirali: l. 1913. 121·0, l. 1928. 211·0, l. 1932. 552·0 in l. 1936. 1208'0.

Podamo še sledečo tabelico:

Produkcija nekaterih blagovnih vrst v Rusiji v odstotkih svetovne produkcije — po »Economist«-u.

Vrsta	1928	1936	Vrsta	1928	1936
Premog	2·9%	11·2%	Baker	1·8%	7·6%
Nafta	5·7%	12·0%	Aluminij	0·0%	9·9%
Elektrika	1·9%	8·6%	Superfosfati	1·0%	9·7%
Jeklo	4·0%	15·4%			

*

Kar se tiče oboroževalne industrije posebej, ji prisodi »Economist« danes najmanj isto kapaciteto kot jo ima nemška oboroževalna industrija, pri čemer moramo še pripomniti, da se ji ni treba boriti z istimi surovinskimi težkočami kot jih ima nemška; saj je Rusija kot znano ena onih redkih držav, ki bi zares mogla avtarkijo praktično izvesti. V Rusiji je enajst komisariatov, katerim je podrejena industrijska produkcija; štirje med njimi so čisti oboroževalni komisariati: komisariat za zrakoplovstvo, komisariat za gradbo brodovja, komisariat za vojaško opremo in za eksplozivne snovi ter komisariat za oboroževanje v ožjem pomenu. Ostali sedmeri komisariati so: težka industrija, lahka industrija, izdelovanje strojev, lesna industrija, tekstilna industrija, industrija živil ter lokalna industrija (vsakdanji porabni predmeti). Značilna za petletni načrt je okoliščina, da so glede na preskrbo s surovinami in glede na vsako obliko prednosti — na primer glede prednosti v prometu ali pa glede dodelitve najboljših delovnih moči in tehnikov — štirje oboroževalni komisariati zmeraj na prvem mestu. Taka politika se more v Rusiji, primerjana z evropskimi razmerami, zato lažje izvesti, ker dovoli prožnost in skromnost prebivalstva v vprašanih individualnega konsuma, da se malo na to ozira, če nastanejo zaradi forsiranja oboroževalne industrije zastoji v kritju civilne porabe. Tako na primer je 80 odstotkov vseh avtomobilov, ki jih danes v Rusiji gradijo, tovornih; in 90 odstotkov vseh novih stavb je namenjenih drugim namenom kot stanovanjskim. Oboroževalna industrija se tudi ne more pritoževati nad slabo kakovostjo materiala, ki jo sicer pri ruskih izdelkih tako pogosto kritizirajo. Ruski vojaški aparati, ki so jih uporabljali v Španiji, so bili tako od prijateljev kot od sovražnikov vedno označeni kot prvovrstni. Na drugi strani se pa kljub vsej načrtnosti porabi preveč materiala, kar v drugih industrijskih deželah ni običajno. Vsekakor so inozemski strokovnjaki iz uradnih ruskih produkcijskih številk izračunali, da izdelani fabrikati v nobenem oziru ne odgovarjajo v Rusiji dobavljenim surovinam, pri čemer so naravno upoštevali takšne surovine, ki jih Rusija eksportira.

Tretja petletka predvideva produkcijske številke, ki bi, če bodo dosežene, sedanjo industrijsko produkcijo do leta 1940. po-

dvojile. Ruska industrijska produkcija bi bila tedaj dvakrat tako velika kot je nemška in bi dosegla dve tretjini ameriške kapacitete iz časa največjega tamošnjega razmaha. Seveda bo izpolnitev tega programa v veliki meri odvisna od zunanjega političnega položaja. Vsekakor ima sedanji vojni potencial ruske industrije napram letu 1913. to ogromno prednost, da pri važnih proizvodih sploh ni več navezan na uvoz iz inozemstva. Leta 1937. je znašalo število importiranih strojev le še tri odstotke domače produkcije; bombaža, ki ga pred svetovno vojno v Rusiji niso skoraj sploh nič pridelovali, ni treba danes nič več uvažati; industrija sintetičnega kavčuka krije danes 70 odstotkov vse porabe itd.

*

Pri razmotrivanju ruskega gospodarstva ne smemo prezreti ogromnih ruskih zakladov lesa. Gozdno površino Rusije cenijo uradna ruska mesta na 500 do 600 milijonov ha, kar je toliko kot 5 do 6 milijonov kvadratnih kilometrov ali 20 do 24 Jugoslavij. Posekati bi se dalo 34'614 milijonov kubičnih metrov, od česar pride daleko največji del na Sibirijo in na Daljni vzhod, namreč 25.846 mil. m³ ali skoraj 75%. Na drugem mestu so severne pokrajine Evropske Rusije s 3996 mil. m³ ali 11·5%, na tretjem srednje in dolnje ozemlje ob Volgi z 2835 mil. m³ ali 8·2%. Ostali okraji Sovjetske zveze razpolagajo z razmeroma le majhnimi gozdnimi površinami ali pa so sploh skoraj brez gozda, kot na primer Kazakstan.

Kar se tiče porabnega lesa, so številke Rusiji primerno zopet ogromne. Vsa vsota je naračunjena na 13.422 mil. m³. Naravno je tudi tukaj Sibirija skupaj z Daljnim vzhodom daleko na prvem mestu; njene zaloge so naračunjene na 9921 mil. m³ ali na 74%. Na sever Evropske Rusije pride 1612 mil. m³ ali 12%, na srednje in doljne ozemlje ob Volgi 1116 mil. m³ ali 8·3%. Gre pa seveda pri teh podatkih le za približne račune, ker je gozdno bogastvo Rusije, posebno ono v Sibiriji, še mnogo premalo raziskano.

Ceprav je v Rusiji množina za odpošiljanje pripravnega lesa v primeri s predvojno dobo zelo narastla, so doslej v oddaljenih gozdnih pokrajinah Severne Rusije in Sibirije posekali le malenkostne dele letnega lesnega prirastka. Obratno so pa v bolj na jugu ležečih, glede gozdov revnih pokrajinah preveč sekali; tam so razmere v prometnotehniškem oziru mnogo ugodnejše.

O množinskih produkcijskih zaključkih glavnih panog sovjetskoruskega lesnega gospodarstva v zadnjih dveh letih nas pouči sledeči seznam:

	1937	1938
Pripravljeni porabni les in drva v mil. m ³	201	ca 160
od tega ljudski komisariat za lesno industrijo	87·1	69·8
Odvoz porabnega lesa in drv v mil. m ³	200—210	160—170
od tega ljudski komisariat za lesno industrijo	90·4	71·7
Rezani les v mil m ³	28·8	23—25
od tega ljudski komisariat za lesno industrijo	17·5	14·8
Les za oplatice (furnir) v 1000 m ³	672'0	660—680
Papir v tisočih ton	832	ca 900
od tega ljudski komisariat za lesno industrijo	604·6	773'6

Produkcija rezanega lesa se je v Rusiji v primeri s predvojno dobo do leta 1936. pomnožila na trikratno izmero. V zadnjih dveh letih se je pa nezadovoljivo razvijala, kar je v precejšnji meri posledica zastoja v surovinski preskrbi žag vsled nezadostnega odvoza lesa iz gozdov in zaostalosti lesne splavne plovitve za načrtnimi proračuni. Vsa produkcija rezanega lesa v tekočem letu bo znašala najbrž 23 do 25 milijonov m³. Pri tem pride na žage ljudskega komisariata lesne industrije od produkcijske kapacitete v znesku skoraj 75 mil. m³ samo 14'8 m³ ali 68'1% letnega načrta, ki je predviden z 21'5 mil. m³.

Kar se tiče oplatitve in papirne industrije, se more reči, da se je produkcija od predvojne dobe do leta 1937. nekako početvorila.

Okoliščina, da sta lesno gospodarstvo in lesna industrija zaostala za splošnim razvojem sovjetskega gospodarstva, je v raznih panogah sovjetske industrije dovela do precejšnjega pomanjkanja lesa. To pomanjkanje lesa na ruskem notranjem trgu zavisi pa tudi od transportnih težkoč, ker teko za plavno plovitev najvažnejše reke proti severu, kjer je tudi najpomembnejše pristanišče za eksport lesa, Arhangelsk. Zelo tožijo v sovjetskoruskem strokovnem časopisu zlasti nad pomanjkanjem jamskega lesa, tramov, desk, lesa za oplate itd. Prav tako se močno občuti pomanjkanje papirja pri izdaji časopisov, revij, knjig itd. Glede na te razmere se v merodajnih sovjetskih krogih s poudarkom opozarja na potrebo, da se zaostalost lesnega gospodarstva v tretjem načrtnem petletju popravi.

Tretja petletka, ki vsebuje leta 1938 do 1942, predvideva znatno okrepitev ruskega lesnega gospodarstva in ruske lesne industrije. Tako naj se odvoz pripravljenega lesa iz gozdov napram letu 1937, zadnjem letu druge petletke, zviša do leta 1942 od 111 mil. m³ za 80% na ca. 200 mil. m³. Produkcija rezanega lesa naj se zviša od 28'8 mil. m³ za 56% na 45 mil. m³ in produkcija papirja od 832.000 ton za 80% na 1.500.000 ton. Da se ta velika pomnožitev doseže, naj prične v tretji petletki z delom vrsta novih podjetij — poleg obsežne izrabe kapacitete že obstoječih obratov. Predviden je v prvi vrsti pričetek obratovanja v gradbi se nahajajočih staničnih in papirnih kombinatov v šestih mestih. Dalje bodo zgradili celo vrsto novih staničnih in papirnih tovarn, tovarne za izdelovanje oplate, obrate lesnokemične industrije in tovarne za lesno hidrolizo. Pri tem je predvidena v prvi vrsti izgradba tovrstnih industrijskih lesnih panog na severu in severozahodu evropskega dela Sovjetske zveze in v Uralu, ob primerni preložitvi žag.

Po neugodnih zaključkih lesnega gospodarstva v preteklem letu je nastopilo v tekočem letu 1939, drugem letu tretje petletke, majhno zboljšanje; kajti po priobčenih uradnih sovjetskih podatkih je znašala brutoprodukcija obratov ljudskega komisariata lesne industrije v prvem letošnjem polletju, ob upoštevanju cen v letih 1926/1927, 1540 milijonov rubljev proti 1459'7 milijona v prvem lanskem polletju, kar je vsekaror 5'5% več. Seveda bodo v zadnjih treh letih tekoče petletke potrebni zelo veliki napor, če naj se načrtni predlogi vsaj približno izvedejo.

Opisane razmere v ruskem lesnem gospodarstvu naravno niso ostale brez posledic za izvoz lesa, ki je kazal v zadnjih letih padajočo tendenco. Seveda so pa glede izvoza lesa prišli do veljave tudi

drugi momenti, ki so ga ovirali; prvič je v zvezi z izgradbo industrijske produkcije in z velikim obsegom stavbnih del domača poraba močno narasla, dalje so vplivale na izvoz prodajne razmere na inozemskih trgih itd.

O oblikovanju sovjetskoruskega lesnega izvoza od leta 1930. dalje nas seznani sledeči pregled (v tisočih ton):

1930	7422	1935	6775
1931	6083	1936	6042
1932	5598	1937	5161
1933	6281	1938 (11 mesecev)	2963
1934	6484		

Najugodnejše leto v ruskem izvozu lesa je bilo leto 1930. V naslednjih letih je izvoz močno kolebal; vseeno se je pa od leta 1932. do leta 1935. precej dvignil, nakar je sledil zopet močen padec, ki je trajal notri do zadnjih časov.

Če se bo sovjetski vladi posrečilo, da bo v zadnjih letih tretje petletke predvideno izgradbo lesnega gospodarstva in lesne industrije z uspehom izvedla, bo mogla Sovjetska zveza nastopiti zopet tudi v večjem obsegu kot lesna izvoznica na inozemskih trgih.

*

Najslabša točka sovjetskega gospodarskega sistema so pa prometne razmere, ki smo jih že parkrat omenili; že zahtevam prvih dveh petletk prometne razmere niso mogle ugoditi, kaj šele sedanjemu dvigu v tretji petletki! Čeprav se je ravno na tem polju v zadnjih letih opravilo veliko delo, se uspehi spričo vrzeli, ki jih je treba še zamašiti, kaj malo poznajo. Temeljno vprašanje za rusko prometno življenje je bila in je še zmeraj zveza med zapadnimi ozemlji na eni strani ter Daljnim vzhodom na drugi strani, ki mu sovjetski sistem v zadnjih letih posveča tako veliko vojaško in gospodarsko pazljivost. Ta zveza gre vrh tega skoz centralna v Uralu izgrajena podjetja veleindustrije. Leta 1934. so pričeli pri Transsibirski železnici polagati drugi tir in je ta tir sedaj vseskož položen. Dalje so pričeli z gradbo novega vzhodnega odcepa Vzhodosibirske železnice, ki gre v dolžini ca. 3500 km od Krasnojarska do Japonskega morja ter se drži približno 450 km severno od stare proge, ki se konča pri Vladivostoku, ter je na ta način kolikor toliko odmaknjen nemirnemu ozemlju ob mandžurski meji. Ta proga je danes skoraj dograjena, kakor javljajo ruska poročila. Centralno železniško omrežje Sovjetske Rusije trpi na efektivnem pomanjkanju vagonov in lokomotiv; kar jih pa je, so že močno zastarele. Izredno pomnožena kapaciteta centralnih industrij, h katerim se pridružijo danes, kot smo že omenili, tudi nove regionalne ali pokrajinske industrije, prevzame za namene oboroževalne izgradbe železniško omrežje skoraj popolnoma v svoje roke, tako da za »mirnejše« gospodarske namene le malo preostane. Trideset odstotkov kapacitete ruskih železnic je danes izpolnjenih s transporti industrijskega premoga. Regionalno so poskusili nadomestiti nezadostno železniško omrežje z gradbo cest, ki zadeva v Rusiji, kot znano, vsled zamočvirjenih ravnin na velike težkoče. Ti poskusi se gibljejo, kot vse kaže, v ozkih

mejah; najbolj so napredovali v Beli Rusiji in v Ukrajini, kjer so v zadnjih letih izgradili relativno gosto omrežje strateških cest, ki naj bi v slučaju vojne služile nastopnemu pohodu armade in naj bi izločile ponovitev motenj, kakor so se leta 1914. iz prometnotehniških razlogov pojavile v carski armadi.

*

Skušali smo navesti najrazličnejše hibe, na katerih ruski gospodarski aparat boluje oziroma še boluje, ker jih hoče kmalu odpraviti. V prvi vrsti so te hibe posledica pomanjkljivega prometnega gospodarstva, ki onemogoča zadovoljivo delovanje razdelitve. Dalje so te hibe posledica politično pogojenih pretresov notranje gospodarske organizacije in se morajo ravno v totalitarnem načrtnem gospodarstvu posebno močno javiti. K temu pride še okoliščina, da so razne gospodarske panoge, zlasti na polju pomožnih in predelovalnih industrij ter na polju industrije konserviranja za poljedelske produkte, v svojem razvoju zaostale, če jih merimo ob hitrem razvoju oboroževalne in polfabrikalne industrije. Obstoja nevarnost, da se morejo take hibe v slučaju mobilizacije ojačiti in da morejo biti povod najhujšim motnjam, baš ker gre pri tem za načrtno gospodarstvo; ta nevarnost grozi vsem totalitarnim gospodarskim sistemom. Na drugi strani pa ne smemo podcenjevati sile, obstoječe v tem, da se more ves ta ogromni aparat ob izločenju vseh individualnih vidikov na mig ene same roke in dirigan od ene same centralne volje dovesti do funkcioniranja.

Po raznih virih sestavil dr. V. Šarabon.

PRESKRBA SREDNJE IN VZHODNE EVROPE Z NAFTO

Očividno je, da hočeta Velika Britanija in Francija odločilno vplivati na potek in izid vojne s sredstvi gospodarske narave. Važnost preskrbe s surovinami je zato zelo važna, v prvi vrsti za vojskujoče se države same, v drugi vrsti pa tudi za nevtralne države. Med surovinami so posebne važnosti surovi petrolej in njegovi derivati, bodisi za industrijsko delovanje kot za vojskovanje direktno.

Svetovna produkcija nafte je znašala v preteklem letu okoli 270 milijonov ton. Od te vsote pride na Ameriko ca 82 % — samo na U. S. A. nad 61 %, torej dosti več kot polovica svetovne produkcije — na Evropo ca 14 % in na Azijo ca 4 %. Zanimivo je, da ima Azija najbogatejše vrelce, a še niso izkoriščeni. V prvi letošnji polovici je prišla svetovna produkcija na 139,6 mil. ton, kar je 3 % več kot v prvi lanski polovici. Produkcija Unije je dala 84,5 mil. ton ali dobrih 60 % svetovne produkcije, produkcija Rusije 15 mil. ton ali skoraj 11 %, produkcija Venezuele 14,4 mil. ton ali dobrih 10 %. Samo te tri dežele so producirale ca 81 odstotkov svetovne produkcije. Sledijo Irân s 5,2 mil. ton, Vzhodna Indija s 3,9, Romunija s 3,1, Mehika z 2,6 itd. Unija je svojo produkcijo napram prvi lanski polovici pomnožila za 3'2 %, Rusija ja 0'2, Venezuela za 9'7, Vzhodna Indija za 6'2 %; padla je pa produkcija v Irânu za 2'8 %, v Romuniji za 6'6 in v Mehiki za 9'4 %.

O Rumuniji je »Trgovski Tovariš« že opetovano pisal, prav tako o Mehiki in je tudi mehikansko nazadovanje lahko razložljivo.

O petrolejski produkciji v Evropi smo pisali v št. 3/4 t. l. na strani 83 in ponovimo tukaj tam priobčeni seznam:

Produkcija v tisočih ton				
Dežela	1932	1936	1937	1938
Rusija	21.375	27.416	28.397	29.300
Rumunija	7.348	8.701	7.147	6.600
Nemčija*	230	445	453	625
Poljska	557	511	501	507

Produkcija Rusije je narasla v letih 1932 do 1938 za 37 odstotkov in je samo ta prirastek večji kot lanska produkcija ostalih treh držav. Najvažnejši ruski petrolejski viri se nahajajo pri Bakuju ob zapadni obali Kaspiškega jezera; lani so dali ti viri 22.1 mil. ton ali nad 75 odstotkov vse ruske produkcije. Pravijo, da ima okolica Bakuja samo tretjino vseh ruskih petrolejskih zalog. Vedno na novo odkrivajo v Rusiji nova nahajališča; leta 1933 so cenili bogastvo Rusije na nafti na 2,800 milijonov ton, lani pa že na 8.600 milijonov ton. Nemci so se toliko zanašali na uvoz ruskega petroleja; pogledimo, kako je s tem: l. 1932 je izvozila Rusija v inozemstvo 526.000 ton surovega petroleja, l. 1936 samo še 167.000 ton, lani pa sploh nič. Izvoz bencina je znašal v imenovanih treh letih 2,020.000 ton, nato 420.000 in lani samo še 340.000 ton. Lahkega bencina je izvozila Rusija l. 1932 še 830.000 ton, l. 1936 samo še 380.000 ton, lani pa nič. Pa pravijo tudi, da ruski lahki bencin za prav posebne naloge ni uporaben in da ga sami kupujejo v Ameriki. Tudi izvoz ruskega plinskega in kurivnega petroleja se je občutno zmanjšal in je znašal v imenovanih treh letih 2,500.000 ton, 1,420.000 in lani samo še 410.000 ton. Mazilnega olja so izvozili 232.000 in 253.000 ton, lani pa nič.

Ta izredno veliki padec v izvozu ruskega surovega petroleja in njegovih derivatov je povzročen po hitrem napredovanju industrializacije in uporabe strojev, kar zahteva vedno večjih množin za lastno porabo, tako da preostanejo za izvoz le majhne količine ali pa nič. Tako na primer se je v Rusiji število traktorjev od l. 1932 do l. 1938 pomnožilo od 210.900 na 483.500, število tovornih avtomobilov od 25.600 na 195.800, število mlatilnih strojev od 120.300 na 130.800 itd. Vidimo iz tega, kako velika omejitev domače porabe in na drugi strani koliko večja produkcija surovega petroleja bi bila potrebna, če bi hotela Rusija svoj petrolejski izvoz zopet znatno povečati. Letos je prišla k vsemu drugemu še velika mobilizacija, ki stavi s svojo motorizacijo na petrolejske rezerve še vse druge zahteve kot sicer.

Rumunijo smo že omenili. Sicer je produkcija v letih 1932 do 1936 nekoliko narasla, a je začela nato hitro padati in je padla lani na 6,600.000 ton, letos v prvi polovici pa zopet za 6'6 % na 3,100.000 ton. Ker porabi Rumunija doma razmeroma malo nafte, je za preskrbo Evrope važnejša kot Rusija in je v zadnjih letih izvozila štiri petine produkcije; lani je znašal izvoz radi padle produkcije le še 68 odstotkov produkcije.

* L. 1932, 1936 in 1937 Nemčija sama, l. 1938 z Avstrijo skupaj.

Mislijo, da bi se tudi pri reorganizaciji vrtanja mogla doseči stabilizacija produkcije šele po določenem času in s pomočjo velikih novih investicij. — Izvoz surovega petroleja iz Rumunije je znašal leta 1936 še 6,880.000 ton, l. 1937 5,670.000 in l. 1938 samo še 4,500.000 ton. Največji odjemalec rumunskega petroleja je bila pretežno Nemčija: l. 1936 1,970.000 ton, l. 1937 435.000 ton, l. 1938 700.000 ton. Velika Nemčija je odvzela lani 22 % rumunskega izvoza. Zelo veliki so bili tudi nakupi Francije in Anglije; prvo vidimo v navedenih treh letih zastopano z 860.000, 600.000 in 290.000 tonami, drugo pa z 840.000, 580.000 in 550.000 tonami. Italija je kupila 650.000, 570.000 in lani samo 50.000 ton. Precej daleč zadaj, a še vedno znatno zastopane so bivša ČSR, Egipt, Ogrska, Španija, Jugoslavija, Grčija in Belgija. Jugoslavija je kupila v navedenih treh letih 133.000, 165.000 in 143.000 ton.

Produkcija Poljske rapidno pada. Še pred trideset leti je znašala skoraj dva milijona ton, l. 1925 še vedno 812.000 ton, l. 1930 samo še 663.000 ton itd., kakor v seznamu navedeno. V preteklem letu nastopivše nalahno zboljšanje ne more ovreči dejstva nazadovanja produkcije.

Zanimivo je, da nemška produkcija stalno raste in da je lani Nemčija z Avstrijo skupaj prekosila Poljsko. Seveda za nemško industrijo in oboroževanje ta produkcija še daleko ne zadostuje. Beremo, da potrebuje Nemčija v mirnem času na leto 7 milijonov ton petroleja in njegovih derivatov, v vojni pa seveda še neprimerno več, po nekaterih virih do 30 milijonov ton! Izračunili so, da porabi motorizirana divizija na 1 kilometer 1000 litrov bencina; dalje so vzeli vpoštev aeroplane, ladje itd. in so prišli na letnih 30 milijonov ton, pri čemer so vzeli za dolžino fronte 1000 km. Kje jih dobiti, če seveda nimamo pripravljenih prav velikih rezerv? Ko so govorili — pred nastopom Rusije —, da bo Nemčija šla v Rumunijo in da bo vzela vso tamošnjo produkcijo, bi zneslo to, kakor smo videli, dobrih 6 milijonov ton. Rusi ne morejo nič dati; pa recimo, da bi dali 2 milijona ton, bi bilo skupaj z Rumunijo 8 milijonov ton. Nemčija in Poljska skupaj sta dali lani nad 1,100.000 ton; vsega pride torej nad 9 milijonov ton. Kljub vsemu prizadevanju nemške tehnike se ji je posrečila le izdelava ca 1,200.000 do 1,700.000 ton sintetičnega bencina in sicer po štirikrat višji ceni kot je svetovna cena. To so težka vprašanja. Po morju pa radi blokade petrolej ne more v Nemčijo. Koliko na boljšem sta v tem oziru zapadni velesili; pot po morju v U. S. A., Venezuelo itd. jima je odprta in je dovoz petroleja razmeroma lahak.

Da je pomen surovega petroleja in njegovih derivatov za mirovno in vojno gospodarstvo vsake države prav velikega pomena, vsi dobro vemo. Industrija, plovba, avtomobilstvo, zrakoplovstvo itd., vse je danes odvisno od teh snovi, s katerimi pred nekaj leti še niso vedeli kaj bi počeli. Pot petroleja do delovne sile je naravnost omotična. Sedaj, ko je zopet izbruhnila vojna, se nehoté vprašamo, kako je Jugoslavija preskrbljena s petrolejem in njegovimi derivati.

Vemo, da je Jugoslavija izredno bogata na rudninah, a ravno petroleja nima. Iščejo ga, pridejo mu na sled, na dan spravljeni material je masten, a na prave žile še niso zadeli. Država je uvedla vrtanje v Bosni, švicarski in drugi kapitalisti so iskali petrolej v Medjumurju, Prekmurju, v Hrvatski in Slavoniji, a dobili ga do danes še niso. Jugoslavija je torej v tem oziru popolnoma odvisna od drugih držav. Naša poraba je v primeri z

drugimi državami še majhna, 150.000 do 170.000 ton petrolejskih fabrikatov na leto. Veliko večino surovega petroleja nam da Rumunija, kakor smo že videli; l. 1936.: 133.000 ton. l. 1937.: 165.000 ton, l. 1938.: 143.000 ton; od drugod dobivamo le malo. Surovo nafto predelamo večinoma doma. Sledeči seznam nam pokaže domačo predelovalno kapaciteto:

Sedanja produkcija	Kapaciteta	
Jgsl. Vacuum Oil Co, Bos. Brod	80.000 ton	130.000 ton
Jgsl. Shell, Caprag	50.000 ton	90.000 ton
Ipoil«, Osijek	20.000 ton	40.000 ton
	150.000 ton	260.000 ton

Rafinerije morejo kriti torej vso potrebo, tudi če bi se sedanji njen obseg bistveno povečal. Obratno pa ne morejo izdelati nekaterih visokovrednih vrst. Tu sem spada bencin za avtomobile in aeroplaner ter nekatere druge vrste; vsega tega potrebuje Jugoslavija danes 450 do 550 vagonov na leto. To visokovredno specialno blago uvažamo oziroma smo uvažali skoraj izključno le iz Amerike, in sicer po večini preko Hamburga, deloma tudi preko Antwerpna. V Hamburgu se nahajajo zelo velika ameriška carinskoprostna skladišča.

Sedanji položaj je sledeči: Iz Rumunije prihajajo še nadalje redne pošiljke in sicer v prvi vrsti po vodni poti; tu ni pričakovati nobene spremembe. Obratno je pa dovoz specialnih vrst neobhodno potreben druge usmeritve. Tu bodo prišla v poštev v prvi vrsti italijanska pristanišča, iz katerih bi šle pošiljke naprej na Sušak. Časa za prelevitev je dosti, kajti zaloge za tekočo porabo zadoščajo po merodajnih cenitvah za šest mesecev. — Nekaj težav delajo tudi devizni predpisi. Plačilni promet z Rumunijo se vrši potom klirringa; a v zadnjem času zahteva Rumunija vplačila vnaprej, za kar je potrebno dovoljenje novčane banke. Ameriški petrolej se mora pa plačati v deviznem prometu, v prvi vrsti v dolarjih. Pričakovati je, da bo spričo ogromne važnosti specialnega bencina pokazala Narodna banka zadostno množino dobre volje. Vzroka za prenatrpane nabeve, kot so se v posameznih slučajih v zadnjem času vršile, spričo zadostnih zalog zaenkrat ni nobenega.

Doslej sta se pojavila v petrolejski trgovini dva nova znaka:

1. Stremljenje velikih dobavnih tvrdk, da postavijo detajlno trgovino v interesu stalnosti v cenah na novo podlago.

2. Uvedba plačevanja v gotovini ob izključenju kredita. To je bilo potrebno že zaradi plačil, ki jih zahteva Rumunija vnaprej in ki so dovedla pri uvoznih tvrdkah do močne obremenitve gotovinskih sredstev.

Podamo nekaj podatkov o višini v jugoslov. petrolejski trgovini delujoče glavnice, o koji nam poda sledeči seznam približno sliko:

Cenjena glavnica

Jgsl. Vacuum Oil Co	400 mil. din
Josl. Shell Co	300 mil. din
Astra	40 mil. din
»Ipoil«	20 mil. din
skupno	760 mil. din

Ce vzamemo zraven še glavnico številnih srednjih in manjših trgovskih tvrdk, moremo mirno reči, da deluje v jugoslovanski petrolejski trgovini več kot milijarda dinarjev, kar je za naše razmere velikanska vsota, seveda pa neprimerno majhna v primeri s svetovnimi razmerami. Vsote, ki so naložene v svetovni petrolejski produkciji, industriji in trgovini, cenijo na več milijard funtov, kar pomeni v dinarjih naravnost astronomične številke.

* * *

Zadnjič smo nekje brali, da v vojski tisti zmaga, ki bo imel zadnji aeroplan. Zadnji aeroplan ima tisti, kojega produkcija nadkriljuje nasprotno produkcijo in ki ima zadosti lahkega bencina, da žene ta aeroplan naprej. Vsekakor ima nafta oziroma bencin poleg železa in premoga danes odločilno besedo.

KOVINSKA PRESKRBA ANGLIJE IN FRANCIJE

Izbruh vojne je napolnil britansko vlado, da je podredila London-ska kovinsko borzo in kovinsko trgovino strogemu nadzorstvu. Inozemska trgovina s kovinami — z izjemo železa — je bila že teden pred začetkom vojne odvisna od licenc trgovinskega urada (trg. ministrstva). Ob izbruhu vojne ali bolj natančno rečeno ob začetku evakuacije britanskih velikih mest in industrijskih središč dne 1. sept. t. l. je bila londonska kovinska borza začasno zaprta. Par dni nato, 4. sept., so osnovali v vojnem gospodarskem ministrstvu poseben kovinski oddelek, kateremu so poverili licenciranje vseh neželeznih kovin razen cina. Kmalu nato se je trgovina s cinom na londonski kovinski borzi zopet pričela in so se pričele priprave tudi za trgovino z drugimi neželeznimi kovinami. Določene so že maksimalne cene za baker, svinec in cink, ki so zgrajene na zadnjih predvojnih notacijah in na kojih podlagi se vrši licencirana kupčija med ponudnikom in konsumentom.

Ta uradna regulacija britanskih kovinskih trgov in britanske kovinske trgovine gre bistveno preko okvira onih odredb, ki so jih uporabili pri začetku svetovne vojne leta 1914. To dejstvo pa še nikakor ne pravi, da bi se bila preskrba Anglije s kovinami od svetovne vojne naprej poslabšala. Baš obratno je res. Ožjo kontrolo, ki je ne smemo smatrati kot zgolj varčevalno odredbo, so vpeljali v prvi vrsti zato, da si brez težkoč zagotovijo potrebne količine važnih kovin ter da izločijo spekulacijo in preveliko kolebanje cen.

Dočim leta 1914. Anglija sploh ni bila na vojsko pripravljena, je sedaj že za časa pospešitve britanskega oboroževanja, torej v začetku leta 1937., pričela organizirati zagotovitev preskrbe s surovinami za slučaj vojne. Za civilno porabo (živila, gonilna sredstva itd.) so na podlagi posebnega zakona uredili znatna skladišča, dočim so se za vojaške namene vsa tri oboroževalna ministrstva — za armado na kopnem, za mornarico in za letalstvo — prav tako izdatno preskrbela. Poleg tega je že skozi več mesecev delala vlada na to, da so najvažnejši konsumenti Anglije in zlasti oboroževalna industrija, ki se sama zalaga s kovinami, svoje zaloge

zvišali. Ker je imela Anglija poleg tega prednost, da je mogla poseči po blagovnih zalogah v uradnih skladiščih Londonske kovinske borze, je mogla pričeti vojno s kovinsko rezervo, ki jo moremo označiti kot zelo izdatno.

Te zaloge bi v vsakem posameznem slučaju zadostovale, da zasigurajo vso britansko vojno potrebo za lepo število mesecev. A Anglija ni nikdar svojih načrtov za vojno preskrbo bazirala na kopičenje velikih zalog v Angliji sami. Njeni načrti so šli nasprotno za tem, da se organizira zadostno spremljevalno brodovje (Convoyfleet), vojnih ladij, s kojih pomočjo naj bi bilo morje za angleški dovoz prosto in naj bi bil zavarovan redni dovoz kovin iz britanskih prekomorskih dežel. Te priprave so bile v začetku letošnjega oktobra zaključene in bodo stopile v bodočih mesecih v polni meri v akcijo.

V tej zvezi je izrednega pomena za Anglijo in njene zaveznike, da se je kovinska produkcija Britanskega imperija v teku zadnjih let edinovrstno pomnožila. Leta 1914. je bil britanski imperij v pravnem pomenu besede avtarken le v cinu in niklju. Danes je britanska avtarkija zagotovljena v vseh šestih glavnih kovinah, torej v bakru, svincu, cinku, cinu, aluminiju in niklju. V resnici so previški britanskega imperija danes tako veliki, da se morejo z njih pomočjo lahko zamašiti tudi vrzeli v francoski samopreskrbi.

Bakra je produciral britanski imperij leta 1914. le malo. Kanadski rudniki so producirali okoli 35.000 ton na leto, k čemur je prišla še avstralska produkcija z letnimi 47.700 tonami. Poraba Velike Britanije se je pa gibala med 150.000 do 200.000 tonami na leto. Francija, ki ni imela nobene omembe vredne lastne produkcije, je porabila v svetovni vojni 110.000 do 125.000 ton bakra na leto. O izrednem razvoju bakrene produkcije britanskega imperija po letu 1918. naj nam služijo sledeči podatki: Severna Rhodesija (Afrika) je pričela v začetku tekočega desetletja producirati baker v velikanski izmeri in se je prerila v prvo vrsto bakrenoprodukcijskih dežel. Tamošnji rudniki, ki proizvajajo po izredno nizkih produkcijskih stroških in ki imajo za desetletja naprej zadostne ogromne rezerve, morejo producirati danes na leto 350.000 ton bakra, koja množina se bo po izvršbi tekočega izgradbenega programa dvignila do konca leta 1940. na 450.000 do 500.000 ton. Poleg tega je Kanada po letu 1918. svojo produkcijo prav ogromno pomnožila in je danes za U. S. A. in za Severno Rhodesijo s 300.000 tonami tretji svetovni producent bakra. Avstralska produkcija je od leta 1918. dalje padla, ker rudniki spričo nizkih cen bakra ne morejo delati z zadostnim dobičkom; kljub temu pa more producirati Avstralija še vedno do 25.000 ton na leto. Dalje je stopila v vrsto bakrenih producentov tudi Indija, koje proizvodnja stalno raste. Tudi otok Kiper je prišel v zadnjih letih v ospredje in more prav tako kot Avstralija producirati do 25.000 ton na leto. Dalje beremo, da tudi v Južni Afriki skupaj z Jugoahodno Afriko produkcija močno napreduje. Vobče se more reči, da more Britanski imperij producirati sedaj nad 700.000 ton bakra na leto, dočim vojna poraba Britanije in Francije ne bo preseгла 450.000 ton na leto. Potreba je torej več kot krita.

V cinu je imela Velika Britanija zmeraj izjemno stališče. Ne glede na to, da je daleko največji del mednarodne cinove industrije osredotočen v Britanskem imperiju, je treba pripomniti, da so že leta 1914. Malajske

države, Nigeria (Afrika), Cornwall (Anglija) in Avstralija producirale v svojih rudnikih nad 70.000 ton cina; pri tem je pa poraba Velike Britanije skupaj z vsemi deželami imperija ter s Francijo znašala manj kot 40.000 ton na leto. Danes je kapaciteta omenjenih dežel še narasla, zlasti kapaciteta Malajskih držav in Nigerie, in sta vstopili v vrsto producentov tudi še Burma (Zadnja Indija) ter Južna Afrika. Poleg tega so pa še francoske kolonije v Afriki ter francoska Indokina pričele s produkcijo cina. Danes doseže kapaciteta vseh teh dežel bistveno več kot 100.000 ton na leto, dočim poraba Velike Britanije in Francije od leta 1914. dalje ni dosti narasla.

Glede niklja je položaj Velike Britanije ravno tako zelo ugoden. Tu je vladala na svetovnem trgu Kanada že pred svetovno vojno in edini drugi pomembni producent je bil oceanski francoski otok Nova Kaledonija. V tem pogledu se od zadnje vojske ni dosti spremenilo, samo kapaciteta je zelo narasla; leta 1913. dobrih 30.000 ton, sedaj pa skoraj 120.000 ton na leto. Te količine krijejo porabo obeh zapadnih velesil v večkratni izmeri.

Tudi v svincu in cinku je dosegla kapaciteta britanskega imperija po svetovni vojni posebnovrstno okrepitev. Zneane rudne rezerve Avstralije, Kanade in Burme so bile že pred letom 1914. zelo znatne, a vsled kompliciranega sestava rud je bila uporaba močno omejena. Od tedaj se je položaj vsled izpopolnjenih predelovalnih metod zelo spremenil. Te izboljšane metode so na primer šele omogočile, da so se ogromna skladišča Sullivanovega rudnika v Britanski Kolumbiji (Kanada) sploh mogla začeti izkoriščati, in ta skladišča so med najvažnejšimi nahajališči cinka in svinca na svetu. Druga nahajališča, tako Broken Hill v Avstraliji in rudniki v Burmi, so vsled tehniškega izboljšanja metod svojo produkcijo močno pomnožile. Vrh tega so na novo otvorili stare rudnike, tako v Avstraliji, in so pričeli s produkcijo v novih rudnikih, tako na Novi Fundlandiji. Tudi francosko kolonialno ozemlje je svojo produkcijo močno razvilo, predvsem v Severni Afriki, čeprav le v skromni izmeri, če primerjamo to produkcijo z ono Britanskega imperija. Vsega skupaj je znašala letna kapaciteta Britanskega imperija leta 1914. pri svincu ca 300.000 ton in pri cinku ca 230.000 ton. Ta količina je v obeh slučajih nekoliko zaostajala za skupno britansko in francosko porabo. Danes producira britanski imperij do 655.000 ton svinca in do 600.000 ton cinka, s čimer je skupna britanska in francoska poraba približno dvakrat krita.

Glede aluminija, ki je imel v vojnih letih 1914 do 1918 le majhen vojnogospodarski pomen, je položaj za britansko-francosko zvezo danes ravno tako kot pri ostalih kovinah zelo ugoden. Francija je danes največji producent boksita na svetu in Britanska Gvajana (Južna Amerika) je prav tako med merodajnimi boksitnimi producenti. Poleg tega se producirajo rastoče množine boksita v več drugih deželah Britanskega imperija, tako v Malajskih državah, v Indiji, Avstraliji itd. Skupna produkcijska kapaciteta Francije in Britanskega imperija razen Kanade doseže danes okoli 75.000 ton aluminija, v tekočem letu bo ta kapaciteta zelo ojačena. Kanada sama zopet je zanesljiv dobavitelj za več kot 50.000 ton na leto. Tej kapaciteti v znesku 125.000 ton stoji nasproti skupna letna poraba ca 80.000 ton.

Z vidika omenjenih šestih kovin gleda Anglija na razvoj vojne z velikim mirom in ravnodušjem. Vrzeli, ki so obstojale v svetovni vojni

so vse zamašene, in porabna zvišanja, ki jih bo morda vojna zahtevala, se bodo mogla relativno hitro kriti iz lastnih virov. Nemčija še daleko ni v tako ugodnem položaju; njenih kovinskih vrzeli tudi Rusija ne bo mogla zamašiti, ker je Rusija danes v vseh šestih navedenih kovinah praktično še uvoznica in more izrabo svojih nahajališč izboljšati le z veliko izgubo časa. In čas igra veliko vlogo.

JAVNE FINANCE IN NARODNI DOHODEK

V letih krize se je izredno zmanjšal narodni dohodek v vseh državah na svetu. Poročali smo že za našo državo, da je bil naš narodni dohodek ocenjen leta 1929. na 69 milijard dinarjev, leta 1932. je znašala cenitev 32 milijard, leta 1935. 37'5 in za leto 1937. 44'2 milijardi dinarjev. Ta padec je bil tako velik, da mednarodne statistike le redkokdaj izkazujejo sličen ali večji padec. Le Romunija in Poljska sta izkazali v letih krize podobno velik padec narodnega dohodka. Naslednja tabela nam kaže v milijardah valutnih enot dotične države gibanje narodnega dohodka:

	1929	1932	1935	1937
Jugoslavija din	69	32	37'5	44'2
Madžarska pengő	5'9	4'0	3'66	4'4
Bolgarija lev	56'2	39'3	36'6	—
Romunija lej	201	103'5	—	—
Nemčija marka	76	45'2	58'6	71'0
Francija frank	245	206	172	212
Anglija funt	4'4	3'84	4'5	5'2
U. S. A. dolar	82'7	40'1	55'8	71'85

Seveda ne moremo številke med seboj primerjati v celoti, ker so podatki zbrani po najrazličnejših metodah. Edino moremo primerjati posamezna leta v posameznih državah med seboj, kar nam daje predvsem sliko gibanja narodnega dohodka v dotični državi.

Padec narodnega dohodka je imel za posledico tudi znižanje dohodkov od davkov. Sicer je kaj kmalu v vseh državah prišlo do ukrepov, ki naj bi zaustavili to zmanjševanje z zviševanjem davčnih stopenj in uvajanjem novih davkov, vendar so državni dohodki padali še dalje. Na drugi strani pa se državni izdatki niso avtomatično zmanjševali, kakor bi kdo pričakoval zaradi stalnega nazadovanja cen. Le v nekaterih panogah državne uprave je bilo mogoče doseči znižanje izdatkov zaradi nižjih cen. Izdatki pa, ki so bili fiksirani v denarnih enotah, kakor n. pr. obrestna služba, penzije in plače, so še nadalje obteževali državne račune. V številnih državah so prišli zraven še izdatki za pomoč brezposelnim. Tako vidimo, da so od 1929 do 1937 narasli državni izdatki za razne socialne službe v Angliji od 305 na 358 milijonov funtov (tu so vpoštevani tudi izdatki lokalnih oblastev), v Franciji od 4.953 na 5.415 milijonov frankov, v Rusiji od 529 na 10.870 milijonov rubljev, na Švedskem od 247 na 443 milijonov kron in v Argentini od 143 na 216 milijonov pezov.

Nova vrsta izdatkov je narasla državam s posebnimi izdatki za javna dela v raznih oblikah, ki naj bi služila zmanjšanju brezposelnosti. Ta politika se je zlasti uveljavljala v kasnejših letih krize, dočim vidimo v prvih letih krize veliko naraščanje izdatkov za brezposelne podpore. Tako so izdatki za brezposelne podpore narasli od 1929 do 1932 v Švici od 2 na 25 milijonov frankov, na Švedskem od 44 na 44 milijonov kron, v Angliji od 98 na 162 milijonov funtov, v Belgiji od 40 na 75 milijonov frankov. Zanimivo je, da je v tej dobi v številnih državah nastopilo zmanjšanje izdatkov za javna dela kakor n. pr. v Italiji, na Poljskem in v Belgiji. V kasnejših letih krize pa so ti izdatki začeli zopet naraščati. Državam, ki so prve začele izvajati javna dela v velikem obsegu, so se kmalu pridružile tudi druge, ki so si napravile velike investicijske programe ter jih začele izvajati. To so bile zlasti Nemčija, Poljska, Turčija, Švedska in Finska.

Zaradi neprilagoditve zmanjšanim dohodkom so številne države, dokler je bil kreditni sistem intakten, na veliko si začele posojati velike zneske, kar je imelo za posledico velikanska povišanja dolgov. Posebno so znatna ta povišanja državnih dolgov na Japonskem, v Nemčiji in v severnoameriških Zedinjenih državah. Primerjava števil kaže, da je znašal državni dolg v odstotkih skupnega narodnega dohodka leta 1929. n. pr. v Ameriki samo 21%, leta 1938. pa že 58%. Na Japonskem je ta odstotek narastel od 54 na 72%, v Belgiji od 77 na 85%, v Nemčiji od 12 na 25%, v Kanadi od 1929 do 1937 od 39 na 72%. Toda to zvišanje dolgov ni imelo v vseh državah za posledico tudi zvišanja obresti in sploh stroškov, ki so v zvezi z dolгови. Predvsem so bili v letih krize črtani meddržavni dolгови, ki so izvirali še iz vojnih časov, nadalje pa se je v številnih državah lahko znižala obrestna mera za državne obveznice. Najvažnejša postavka državnih izdatkov pa so v zadnjih letih postali izdatki za državno obrambo, oziroma za oboroževanje. Naslednja tabela kaže naraščanje državnih izdatkov za državno obrambo:

	1929	1937	1938	1939
USA (milij. dolarjev)	703	1.033	1.120	1.169
Japonska (milij. jenov)	495	4.422	6.097	6.432
Rusija (milij. rubljev)	912	20.102	27.044	40.885
Francija (milij. frankov)	10.687	19.023	27.118	46.032
Italija (milij. lir)	4.654	14.262	12.027	—
Poljska (milij. zlotov)	880	772	800	800
Švedska (milij. kron)	138	185	278	272
Švica (milij. frankov)	85	160	214	—
Anglija (milij. funtov)	96	248	382	608
Nova Zelandija (milij. funtov)	0'9	1'6	2'0	—

Seveda so to samo direktni izdatki za oboroževanje in državno obrambo, kje pa so indirektni izdatki za avtarkijo, industrializacijo, za pospeševanje domače kmetijske proizvodnje, za zgradbo strateških železniških zvez in cest!

Če pogledamo državne izdatke za oboroževanje in sploh za državno obrambo v primeri z državnimi izdatki in skupnim narodnim dohodkom,

vidimo, da zavzemajo vedno več mesta v državnih financah in da zajemajo tudi vedno več narodnega dohodka. Zbrali smo naslednje podatke samo za velike države, da vidimo, koliko državnih izdatkov gre direktno za potrebe državne obrambe v posameznih letih. Tabela nam kaže, koliko odstotkov državnih izdatkov so tvorili izdatki za državno obrambo:

	1929	1937	1938	1939
USA	21	14	12	13
Japonska	28,5	83	76	72
Rusija	11	21	21	—
Francija	23	29	39	49
Italija	23	43	37	—
Anglija	12	25	34	43

Za Nemčijo nimamo podatkov, vendar je razvidno iz govora kanclerja g. Hitlerja, da so dosegli v zadnjih 6 letih državni izdatki za oboroževanje 90 milijard mark. To je več kot enoletni narodni dohodek Nemčije (za 1938. je bil cenjen narodni dohodek Nemčije na 76 milijard mark).

Druga tabela nam kaže, koliko so znašali izdatki za državno obrambo v primeri z narodnim dohodkom v najvažnejših državah:

	1929	1937	1938	1939
USA	0,9	1,4	1,7	1,8
Japonska	4	— ok. 33	—	—
Francija	4	9	11	18
Italija	—	12	—	—
Anglija	2	5	8	12

To so ogromne številke, toda te številke so izdelane na osnovi proračunov za dotična leta. Medtem pa so bili poleti 1939 skoro vsepovsod na svetu izglasovani novi izdatki in se je tako skupna vsota izdatkov še ogromno povečala v vseh državah. Nazadnje pa so prišli sedaj še direktni izdatki za vojno, ki se je začela v septembru na vzhodu in zapadu Nemčije ter na morjih. Vojna pa povzroča velike izdatke tudi nevtralnimi državam, ki morajo svojo nevtralnost braniti oborožene z zasedbo meja. Samo v Švici cenijo, da jih stane mobilizacija dnevno 6 milijonov frankov, t. j. samo za mesec september 180 milij. frankov ali skoro ravno toliko kot so znašali še pred nedavnim normalni izdatki za vojaške potrebe v teku vsega leta.

Država jemlje tako sedaj največji del narodnega dohodka zase. To nam dokazujejo tudi naslednje številke o odstotku državnih izdatkov v primeri s skupnim narodnim dohodkom v najnovejšem letu (v oklepajih navajamo številke za 1929): Japonska 1938 42—45 (15) %, Madžarska 1938 28 (25) %, Francija 1938 28 (19) %, Anglija 1938 23 (18) %, severnoameriške Zedinjene države 1938 15 (4) %, Belgija 1937 20 (18) %, Norveška 1937 19 (16) %, Kanada 1936 13 (7) %, Švedska 1936 13 (10) % in Avstralija 1936 19 (22) %.

Oec.

SVETOVNA TRGOVINA V LETU 1938.

Iz publikacije Zveze narodov o svetovni trgovini,* ki je izšla meseca julija, posnemamo o lanskí svetovni trgovini naslednje podatke (primerjaj letnik 1938 str. 145—150):

Po znatnem povečanju svetovne trgovine v letu 1937. je nastopilo leta 1938. zopet zmanjšanje, kar odgovarja tudi splošnemu poteku svetovne konjunktúre. To nam dokazujejo naslednje številke preračunane na prejšnje zlate dolarje (tedanji dolar je vseboval 1'50463 grama zlata):

	uvoz	izvoz	skupno
1929	35.595	33.024	68.619
1932	13.968	12.885	26.853
1936	13.142	12.581	25.723
1937	16.342	15.427	31.769
1938	14.319	13.417	27.736

Svetovna trgovina, ki še leta 1937. ni dosegla niti polovice obsega pred zaključkom krize, se je torej lani zopet zmanjšala. To vse kaže, da se splošna konjunktúra v posameznih državah ne odraža na izboljšanju obsega svetovne trgovine, ker se vedno bolj krepi avtarkična politika in se konjunktúra v posameznih državah razvija brez ozira na svetovno gospodarstvo, s katerim ima vedno manj stikov. To velja zlasti za Nemčijo in Italijo, pa tudi za Rusijo.

Zmanjšanje obsega svetovne trgovine pa ni ugotoviti samo na osnovi teh števíl o vrednosti, ampak tudi na osnovi števíl svetovne trgovine, preračunanih v funte šterlinge: po teh podatkih je lani vrednost svetovnega uvoza padla od 5.597 na 4.958, vrednost izvoza pa od 5.283 na 6.646 milij. funtov. Poleg tega izračunava Zveza narodov tudi poseben indeks za količino svetovne trgovine, ki ravno tako kaže nazadovanje obsega svetovne trgovine v lanskem letu. V primeri z letom 1937. je vrednost svetovne trgovine padla v zlatu za 12·5 %, dočim se je od 1936 na 1937 povečala za 23·5 %. Nadalje je splošni nivo cen nazadoval (preračunan na zlato) za 5 %, dočim je leta 1937 narastel za 10 %. Količina svetovne trgovine se je zmanjšala za 8 %, dočim se je od 1936 na 1937 povečala za 12·5 %. Iz teh podatkov je razvidno, da je v prvi vrsti nazadoval obseg svetovne trgovine po količini, istočasno pa tudi cene, kar je imelo za posledico znižanje vrednosti svetovne trgovine sploh za že navedeni odstotek.

V drugi polovici 1938 pa se je padec cen nekoliko ustavil, nadalje smo v zadnjem četrtletju opazili tudi zvišanje količin v svetovni trgovini. Toda letos so cene ponovno padle, kar je imelo zopet za posledico zmanjšanje svetovne trgovine po vrednosti.

Zveza narodov pravi, da je glavne izpremembe v svetovni trgovini pripisovati zmanjšanemu povpraševanju severnoameriških Zedinjenih držav, kjer je konjunktúra v letu 1938. v primeri z letom 1937. znatno popustila. Tako znaša indeks industrijske proizvodnje v severnoameriških Zedinjenih državah za 1938 72·3 v primeri z 92·4 za 1937 (podlaga je industrijska proizvodnja v letu 1929. kot 100). Ta ugotovitev temelji na dejstvu, da se je vrednost uvoza severnoameriških Zedinjenih držav leta 1938. v primeri z letom 1937. zmanjšala za 35 %, kar je največji

* *Averçu general du commerce mondial 1938.*

odstotek zmanjšanja med vsemi državami z izjemo Mehike. Na drugi strani pa se je izvoz severnoameriških Zedinjenih držav zmanjšal manj kot izvoz nekaterih evropskih industrijskih držav, kjer je domače oboroževanje preprečevalo premočno konkurenco na svetovnih trgih.

Med velikimi državami je nadalje edina Nemčija povečala tako svoj uvoz kot izvoz in je njena trgovinska bilanca lani postala pasivna. Istočasno je ugotoviti tudi zmanjšanje konkurenčne sposobnosti Nemčije na svetovnih tržiščih.

Za Japonsko pravi poročilo, da je povečala svoje trgovinske stike z državami, ki so priključene bloku jenske valute, nasprotno pa se je vrednost japonske trgovine z drugimi državami zmanjšala za eno tretjino. To zmanjšanje je pripisovati dejstvu, da primanjkuje japonski industriji, ki dela za izvoz, mnogo surovin, kar je v zvezi z uvedeno devizno kontrolo. Nadalje so se stroški proizvodnje na Japonskem znatno povečali. Tako ni mogoče Japonski več prodajati njenih proizvodov po nizkih cenah, kar je zelo škodovalo njenemu izvozu.

Izvoz neindustrijskih držav se je lani znatno zmanjšal, kar je nastopilo pri številnih državah radi tega, ker se je zmanjšal uvoz severnoameriških Zedinjenih držav. Nasprotno pa se je njih uvoz dobro držal. Zlasti opozarja poročilo na dejstvo, da je narasel uvoz strojev posebno v neindustrijske države. Tako je narasel uvoz strojev po vrednosti za 15 % na Danskem in v Nizozemski Indiji, za nad petino v Indiji in britski Malaji, za nad 5 % v Turčiji in za dve tretjini na Poljskem.

Strah pred vojno je imel znaten vpliv na svetovno trgovino. Trgovina orožja in municije je znatno narastla, zlasti pa je narastla trgovina s surovinami, ker so nekatere države tudi začele zbirati znatne zaloge surovin za vsak primer. Vsekakor je oboroževanje povzročilo, da ni prišlo do znatnejše svetovne krize, kot je to bilo leta 1929., ko je veliko zmanjšanje uvoza v severnoameriške Zedinjene države povzročilo začetek svetovne krize. Na drugi strani pa je oboroževanje imelo tudi negativne posledice za svetovno trgovino. V mnogih primerih je šla politika ustvarjanja zalog za tem, da si ustvari primerne zaloge predvsem v domačih proizvodih, kar je imelo za posledico zmanjšanje izvoza teh predmetov (to velja n. pr. za zmanjšanje nemškega izvoza premoga, koksa, železa in jekla). Poleg tega so nekatere države lahko neke proizvode kupovale samo zato, ker so omejile svoje nakupe drugih proizvodov. Ta restrikcija se je čutila tem bolj, čimbolj so bile vse produktivne sile posameznih narodov popolno zaposlene.

Gospodarske skupine

Svetovna trgovina peša tudi radi tega, ker gre gospodarska politika velikih narodov zlasti za tem, da si v svojih kolonijah in podložniških ozemljih ustvarijo izključen trg za svoje proizvode in da si od tam tudi v pretežni meri nabavljajo potrebne proizvode.

Prav poučna je naslednja tabela, ki nam kaže delež kolonij in odvisnih ozemelj držav v uvozni trgovini matičnih držav:

Uvoz:	Anglija	USA	Francija	Belgija	Holandija	Italija	Portug.
1929	30'2	2'9	12'0	3'9	5'5	0'5	7'9
1932	36'4	6'1	20'9	3'8	5'0	1'1	10'4
1935	39'0	4'7	25'8	7'3	7'2	1'9	8'2
1938	41'9	4'8	27'1	8'3	8'8	1'8	10'2

Pri severnoameriških Zedinjenih državah se nanašajo podatki samo na trgovino z Filipini, pri Belgiji pa na trgovino s Kongom. Italijanska statistika upošteva trgovino s kolonijami in z Abesinijo.

Tabela nam kaže stalno naraščanje uvoza iz odvisnih kolonij, protektoratov itd. Tako vidimo, da je delež angleških posestev pri vsem angleškem uvozu narastel od 1929 do 1938, torej v 10 letih od 30·2 na 41·9, delež francoskih posestev od 12·0 na 27·1 % vsega uvoza. Manjše je naraščanje pri USA, Belgiji, Holandiji in Portugalski. Pri Italiji pa tudi opazamo prav majhen delež italijanskih posestev, kar je pa pripisovati dejstvu, da italijanske kolonije še dolgo ne bodo postale dobaviteljice za Italijo važnih surovin. Tudi je italijanska kolonialna posest gospodarsko slabša kot kolonialna posest drugih narodov, ki imajo kolonije, čeprav je po obsegu že kar znatna.

Pri izvozu matičnih držav v posestne dežele pa opazamo naslednje izpremembe:

	Anglija	USA	Francija	Belgija	Holandija	Italija	Portug.
1929	44·4	1·6	18·8	2·6	9·4	2·1	12·7
1932	45·4	2·8	31·5	1·3	5·9	3·6	13·9
1935	47·6	2·3	31·6	1·0	5·7	14·3	12·3
1938	49·9	2·8	27·5	1·9	10·7	23·3	12·2

Ta pregled kaže, da je že svoječasno, pred svetovno gospodarsko krizo, igral v številnih državah izvoz v kolonije in posestne dežele važno vlogo. V zadnjih letih se je delež kolonij pri izvozu še znatno povečal, tako da dosega n. pr. že polovico vsega angleškega izvoza. Za Belgijo izvoz v belgijski Kongo nima velikega pomena, odnosno manjši pomen kot uvoz iz Konga. Zanimivo je veliko povečanje deležev italijanskega izvoza v kolonije. Skoro četrtina vsega italijanskega izvoza je namenjena v kolonije, dočim je leta 1932. šlo komaj 3·6 % vsega italijanskega izvoza tja. To je pripisovati dejstvu, da mora Italija za gospodarsko osposobljenje svojih kolonij, zlasti pa za svoje izseljence pošiljati tja znatne količine svojih proizvodov, katerih sadove upa uživati kasneje.

Slično formiranje gospodarskega bloka opazamo tudi pri Japonski. Tako je prišlo leta 1929. 12·3 % vsega japonskega uvoza iz Koreje in Formoze, lani že 30·0 %, delež Kvantunga se je zmanjšal od 6·0 na 1·6, delež Mandžurije pa je zopet narastel od 1·9 na 9·0, delež ostale Kitajske se je zmanjšal od 5·8 na 4·4 % vsega japonskega uvoza. Na drugi strani opazamo, da je šlo leta 1929. 16·8 % vsega japonskega izvoza v Korejo in na Formozo, lani že 32·9 %, nadalje je delež Kvantunga na japonskem izvozu narastel od 4·8 na 13·7 %, delež Mandžurije od 2·5 na 8·1, ostale Kitajske pa se je zmanjšal od 10·9 na 8·0 %. Lahko računamo, da je iz Koreje, Formoze, Mandžurije in Kvantunga prišlo leta 1929. 20·2 % vsega japonskega uvoza, lani že 40·6 %. Nasprotno je tja šlo leta 1929. 22·1 % vsega japonskega izvoza, lani pa že 54·7 %.

Podobno si ustvarja gospodarsko območje Nemčija. To so predvsem jugovzhodne države, nadalje pa je njena trgovina največjega pomena v Južni Ameriki. To dokazujejo naslednje številke o deležu teh držav pri nemškem uvozu in izvozu v posameznih letih:

	Uvoz v Nemčijo				Izvoz iz Nemčije			
	1929	1932	1935	1938	1929	1932	1935	1938
Jugovzhodna Evropa	4·5	5·5	10·1	12·0	5·0	3·9	7·7	13·2
Latinska Amerika	12·2	11·2	14·5	15·6	7·8	4·3	9·5	11·5

Navedene države v jugovhodni Evropi so: Madžarska, Romunija, Jugoslavija, Grčija, Bolgarija in Turčija. Njih delež v nemški zunanji trgovini vedno bolj raste in se bo še bolj zvišal, ko se bo v statistiki pokazal celotni vpliv priključka Avstrije in sudetskonemškega ozemlja ter končno tudi češkomoravskega protektorata, ki spada v nemško gospodarsko območje.

Španska zunanja trgovina

Zanimiva je tudi cenitev španske zunanje trgovine, o kateri se od začetka državljanske vojne niso več objavljali podatki. Statistika je sestavljena po izvoznih statistikah 14 najvažnejših držav kakor tudi po njih uvoznih statistikah. Leta 1935. je znašal ves španski uvoz 168·5 milij. zlatih dolarjev, od tega je prišlo iz 14 najvažnejših držav po španski statistiki 121·5 milij., po izvoznih statistikah dotičnih držav pa 116·5 milij. zlatih dolarjev, leta 1936. je znašal uvoz 69·1, 1937. 66·9, 1938. pa 63·6 milijonov. Na drugi strani je znašal ves španski izvoz po španski statistiki leta 1935. 113·5 milij. zlatih dolarjev, od tega v 14 držav 91·0 milijonov, po statistikah dotičnih držav pa 115·0 milijonov. Leta 1936. je znašal ves španski izvoz 102·9, 1937. 83·2 in 1938. 61·3 milij. zlatih dolarjev. Iz tega je razvidno, da je španska trgovina v letih državljanske vojne izredno padla (pri uvozu in izvozu za skoro polovico). Vendar pa to ni imelo posebno velikih posledic za svetovno trgovino, saj je treba upoštevati dejstvo, da je tvorila leta 1929. vsa španska zunanja trgovina komaj 1·36 % vse svetovne trgovine.

Delež naše države na svetovni trgovini je znašal leta 1929. 0·4 %, leta 1937 in 1938. pa 0·49 %, torej komaj pol odstotka.

O svetovni trgovini v tekočem letu nas poučijo naslednje številke, vzete iz statističnih mesečnikov Zveze narodov.

	1938		1939	
	milij. zl. dol.	v %	milij. zl. dol.	v %
januar	2.292	42·2	2.043	37·6
februar	2.175	40·0	1.989	36·6
marec	2.371	43·6	2.255	41·5
april	2.164	39·8	2.035	37·4
maj	2.162	39·8	2.272	41·8
junij	2.098	38·6	2.266	41·7
julij	2.071	38·1	2.165	39·8

(Odstotki pomenijo primerjavo z letom 1929., ki je kot pri vseh statistikah Zveze narodov vzeto kot 100).

Številke za zadnje tri mesece kažejo veliko večjo vrednost svetovne trgovine kot je bila lani v istih mesecih. Gotovo pa je, da bi bil napredek v svetovni trgovini še znatnejši, če se ne bi izvršile tako znatne teritorialne izpremembe v Evropi, ki so imele svoj odsev naravnost v svetovni trgovini. Poleg tega je treba še upoštevati, da od aprila naprej nemška statistika ne upošteva več trgovine s češkomoravskim protektoratom kot zunanjo trgovino, kar velja tudi za statistiko protektorata glede trgovine z Nemčijo.

Oec.

SVETOVNI BLAGOVNI TRGI

V prvih septemberskih dneh na mednarodnih blagovnih trgih nastopiva vojna hausse je povzročila v Zedinjenih državah dviganje cen tako v živilih kot v industrijskih surovinah. Kljub nato prišlemu padanju cen in draginji v U. S. A., ki so jo občutili kot zelo motečo, so cene ostale še vedno na visoki višini. Samo na ameriški bombaž omenjena hausse ni imela nobenega vpliva. Dočim so se pa v Ameriki cene še vedno prosto gibale, so v Angliji določili maksimalne cene oziroma jih bodo še določili. Anglija je med drugim zasegla ves volneni pridelek Avstralije in Nove Zelandije itd., s čimer se bodo na eni strani zaloge kopičile, a bo na drugi strani vsled blokadnih odredb nastopilo v mnogih porabnih deželah veliko pomanjkanje doslej neobhodno potrebnih trgovinskih predmetov.

V Argentini so kupili Angleži in Francozi v zadnjih tednih ne le del novega pšeničnega pridelka, temveč tudi od zadnje letine preostali veliki eksportni previšek v izmeri več kot 3 milij. ton. — Na brazilskih trgih kave je prišlo le začasno do ojačenja cen. — Pri kavčuku se je vsled zelo naraslih cen pojavila nagnjenost do prodaje. Nedavno zvišanje kvot za 10% na 70% pomeni samo prehodno odredbo. — Vsled nezadosnega monsuna v Britanski Indiji pričakujejo manjši pridelek riža, kar je za tamošnje prehranjevalne razmere zelo neugoden pojav. — Svetovni pridelek bombaža cenijo na 12,400.000 bal, kar je precej več kot pri prejšnjih cenitvah. — Novo striženje volne v Avstraliji pomeni eno največjih produkcij v avstralski zgodovini volne. Podana je nevarnost prevelike nakopičenosti zalog. — Hausse na trgu surove svile se je ob močnih nakupih ameriške špekulacije nadaljevala. V septembru so bile na newyorškem trgu dosežene nove rekordne cene. — Glede srebra so začeli producenti dajati prednost ameriškemu trgu. — Uradne ameriške cene za baker so se držale približno na doslej doseženi največji višini. Ker je zaposlenost ameriške jeklene in železne industrije zavzela v zadnjem času na novo izreden obseg, morejo ameriške bakrene skupine svojo produkcijo razumno razširiti. — Izvozno kvoto za cin so zvišali v tretjem četrtletju od 80 na 100% najbrž zato, da bi za zdaj vsaj preprečili morebitni poznejši razpad cinovega kartela.

Podamo seznam, pri čemer smo izpustili nekatere sicer običajno navedene predmete, ker je v sedanjih razmerah težko dobiti vse razmerne številke za začetek oktobra.

Predmet	Borza	Začetek avgusta 1939	Začetek oktobra 1939
Pšenica	Chicago	64'50	85'50
Rž	Chicago	42'25	52'50
Kava	New York	5'25	5'50
Sladkor	New York	1'14	2'27
Bombaž	New York	9'60	9'05
Surova svila	New York	2'39	2'95
Lan	Leningrad	50'—	50'—
Baker	New York	10'42	11'47
Srebro	London	16'92	22'50
Kavčuk	London	8'50	9'62

MEDNARODNI BORZNI INDEKS

Razvoj tečajev na mednarodnih blagovnih borzah je bil v zadnjem času nenoten. Podamo seznam, pri čemer velja za konec leta 1927. številka 100.

Borza	Konec avgusta	Konec sept.	Sreda oktobra
Berlin	47.9	47.2	46.8
London	57.2	54.3	57.3
Pariz	48.4	45.1	48.0
Bruselj	29.8	24.4	24.1
Amsterdam	45.0	40.9	40.7
Zürich	50.4	48.6	48.1
Milan	140.4	165.6	168.0
Stockholm	23.7	22.3	21.7
New York	75.4	83.9	82.8
Povprečnost	57.6	59.1	59.7

Koliko se je v tem indeksu v teku zadnjih let spremenilo! Nekdaj tako močna borza na Dunaju se pri mednarodnem indeksu ne navaja več in tudi Praga je izginila. Nekaj borz kar ne more priti preko polovice one višine, ki so jo imele doseženo leta 1927. Poznajo se kraki tu in tam. Stockholm je po dolgem odmoru prišel v zadnjem času vendarle nad 20, dočim je bil še pred kratkim globoko spodaj. Nekaj svojevrstnega je borza v Milanu; njene notacije so bile v sredi oktobra t. l. za 68% višje nego one iz leta 1927. Vobče moremo reči, da Italija svojo nevtrarno konjunkturo sedaj nadvse dobro izkorišča, posebno še, kar se tiče pomorske plovbe, in so njene plovne delnice ponekod predmet živahnega povpraševanja.

PROSTORNINA ANGLEŠKE TRGOVSKE MORNARICE

Vedno na novo beremo, da je bila potopljena ta ali ona ladja s toliko in toliko tonami prostornine. Rajši navedemo tone kot število ladij, ker gre pri trgovini v prvi vrsti za prostornino. Ker je angleška mornarica največja na svetu in že zato najbolj izpostavljena napadom nemških podmornic in tudi letal, je dobro, da pogledamo njeno prostornino; le po tem bomo mogli vedeti, koliko odstotkov je izgubila. Prostornino ladij merimo s tonami à 2.83 m³. Leta 1914. je imela angleška trgovska mornarica 19,250.000 ton prostornine, 1. julija 1938. pa 17,780.000 ton, torej nekoliko manj. To je splošen povojni pojav, da se je vsled zmanjšane svetovne trgovine zmanjšalo tudi trgovsko brodovje. Od lani na letos je pa brodovje zopet naraslo in morda danes ne zaostaja dosti za onim iz leta 1914.

Je pa druga okoliščina, na katero seveda resno mislijo. Leta 1913. je pripeljala angleška mornarica v Anglijo 157 milij. funtov surovega kavčuka, leta 1937. pa 305 milij. funtov; bencina 101 in 1350 milij. galon, drugih petrolejskih proizvodov 386 in 1197 milij. galon. Vidimo, da je mornarica v zadnjem času mnogo bolj zaposlena kot je bila prej. V vojni se ta zaposlenost še dvigne n. pr. pri bencinu in drugih petrolejskih produktih najmanj za dvojno izmero, morda tudi za petkratno. K temu pride tudi še pomnoženo uvažanje živil; leta 1913. n. pr. 233'2 milij. ton, l. 1937. 268'4 milij. ton. Dalje je treba pomisliti, da mora skrbeti Anglija tudi za Francijo, koje trgovska mornarica je bila glede tonaže leta 1901. še na tretjem mestu med plovbnimi državami sveta, leta 1914. na petem in leta 1938. na osmem. Francoska mornarica že v mirovnih časih ne more izpolniti vseh transportnih nalog svojih velikih kolonialnih dežel —

Francija je druga kolonialna država sveta, njene kolonije merijo več kot je površina Evrope —. V vojni je transportna možnost seveda še manjša. Francija mora uvažati od drugod tretjino svoje premogovne porabe, ki jo je krila prej po večini z dovozom ca. 10 milij. ton iz Nemčije, Poljske in Rusije, torej iz dežel, iz katerih danes import ni mogoč. V kolikor Belgija in Holandija ne moreta dati nadomestila, se mora premog uvoziti iz inozemstva. In v tem slučaju mora vskočiti Anglija. Seveda ima pa Anglija tudi to možnost, da se posluži nevtralnih ladij za prevažanje blaga.

Vsekakor pa mora gledati Anglija na to, da zgube njenega trgovskega brodogoja niso prevelike. Beremo, da je izgubila Anglija od 1. septembra do konca oktobra t. l. 200.000 ton svojega trgovskega brodogoja ali komaj 1% vse tonaže. Nasprotno je v letu 1914. že v prvem mesecu izgubila 600.000 ton, kar je več kot 3 odstotke tonaže. Pri tem pa gradijo kar naprej nove ladje in jih spuščajo v morje.

XXIX. REDNI OBČNI ZBOR TRGOVSKEGA DRUŠTVA »MERKUR« ZA SLOVENIJO V LJUBLJANI

se je vršil v četrtek dne 21. septembra 1938 ob 8. uri zvečer v posvetovalnici Združenja trgovcev v Trgovskem domu z naslednjim dnevnim redom:

1. Nagovor predsednika.
2. Poročilo tajnika.
3. Poročilo blagajnika.
4. Poročilo preglednikov računov.
5. Volitve odbora, društvenega razsodišča ter dveh preglednikov računov.
6. Določitev ustanovnine, članarine in pristopnine za leto 1939.
7. Samostojni predlogi.

Občni zbor je vodil predsednik dr. Fran Windischer, in nagovoril ob 8. uri zvečer zbrane člane tako-le:

»Spoštovana gospoda! Bodite iskreno pozdravljeni na nocojšnjem občnem zboru, ki je pravilno sklican in sklepčen po določilih § 12. odstavka 2. društvenih pravil. Za verifikatorja zapisnika današnjega občnega zbora naprošam tovariša tajnika Antona Agnola in tovariša blagajnika Josipa Kreka. V prvi vrsti pristočno pozdravljam gospoda Albina Smerkolja kot zastopnika Zbornice za TOI ter zastopnika Združenja trgovcev v Ljubljani gospoda Lojzeta Šmuka, ki je vedno rad podpiral naše delo. Gospodarski urednik dnevnika »Slovenec« gospod Drago Potočnik je na vojaški dolžnosti, sicer je prav tesno povezan z nami in je v vrsti naših najzvestejših sotrudnikov v našem glasilu »Trgovski Tovarišč«. Našega najzvestejšega poročevalca »Slovenskega Naroda« gospoda Milana Zadnega pravtako pristočno pozdravljam. Iskreno pozdravljam urednika »Slovenskega doma« gospoda dr. Jože Cenčiča. Predsednik je predlagal pozdravni brzojav gospodu, dr. Ivanu Andresu, ministru za trgovino in industrijo in nato nadaljeval: »Delo v stanovskih organizacijah je zadnja leta nelahko, celo v obveznih organizacijah je opaziti čisto, da ni tistega zanimanja na strani članstva za društveno delo in za prizadevanja našega vodstva, ki ga je želeli in pričakovati. Naravnost težavno pa je delovanje prostovoljnih organizacij. Ali vse te neprijetnosti ne smejo vodilnih moč v trgovskih vrstah oplahiti in jim vzeti veselje do vztrajnega dela. Voditi jih mora vera in prepričanje, da so stanovske združbe za napredek gospodarstvenega dela v našem narodu neobhodno potrebne. Če bi jih ne bilo, bi morali poskrbeti zanje. Včasih padajo pikre besede in dvomi o potrebi stanovskih organizacij, ali to ne sme motiti, da nadaljujemo svojo pot v trdnem upanju, da po nevištem razdobju pride v naše vrste podrastek, ki bo imel prepričanje o potrebi organiziranega prizadevanja za trgovski stan, ki je našemu narodu nepogrešno potreben. Občni zbori v stanovskih organizacijah že več let ne izkazujejo tiste živahne udeležbe, ki bi dajala vzpodbudo društvenemu vodstvu. Tudi v svoji sredi bi si želeli mogočnejšega odmeva za svoje letne zbornice, ali tudi v razmerah, ki so prišle zadnja leta v navado, moramo vztrajati in nam mora

biti uspevanje naše organizacije, ki je matica slovenske trgovske stanovske organizacije, prav posebno pri srcu. V močno bodrilo nam je bilo, da je naše delo našlo priznanje in podporo s strani gospoda bana naše banovine dr. Marka Natlačena, gospoda mestnega župana dr. Jure Adlešiča, Zbornice za TOI in njenega predsednika gospoda Ivana Jelačina, Zveze trgovskih združenj in njenega predsednika gospoda Stane Vidmarja, Združenja trgovcev v Ljubljani in njegovega predsednika gospoda Viktorja Medena. Tovariši tajnik vam bo obširneje poročal o naših prizadevanjih pa mi bode dovoljeno na kratko v tem nagovoru povedati, da izkazujejo naši izobraževalni tečajji trajno hvalevredno zanimanje in živahno udeležbo. Želeli pa bi si pač živahnejšega odziva iz vrst trgovskih sodelavcev. Tudi v pretekli jesenski in zimski sezoni smo imeli učne tečaje za italijanski in nemški jezik v dveh oddelkih in za slovensko stenografijo. Ti tečajji so se mogli po dobroti gospoda ravnatelja dr. Karla Pirjevca vršiti v lepih prostorih Državne trgovske akademije v Ljubljani. Gospodu ravnatelju izrekam pristožno zahvalo. Tudi v preteklem letu smo izdajali kot svoje glasilo »Trgovski Tovariš«, ki je pod spretnim in umnim vodstvom gospoda Josipa J. Kavčiča doživel 15 jubilej. V našem strokovnem časopisu je ta doba 15 let dolgo razdobje, ki ga je malo strokovnih revij moglo dopolniti. Zvesti vsakoletni spremljevalec našega trgovca in trgovskega nameščenca »Trgovski koledar«, ki ga urejuje uspešno naš tovariš gospod Franc Zelenik, je dosegel letošnje leto že svoj srebrni jubilej. Naša posredovalnica za službe in mesta posluje ves čas društvenega delovanja in imamo glede te koristne društvene naprave iskreno prošnjo do naših trgovskih krogov, da se vse bolj živahno poslužujejo našega posredovanja. V tradicijo naše matične trgovske organizacije že nekako spada, da se vsako leto oglasimo in poudarimo potrebo, da se čimprej uvede za trgovinske nameščence, ki jih še ne zadeva obveza pokojninskega zavarovanja, preskrba za primer invalidnosti in za starost. Razmere so take, da more samo majhen del našega trgovskega narasčaja misliti na samostojno udejstvovanje, pa je preudarno sojeno tako v interesu gospodarja kakor uslužbenca v trgovinskih obratih obvezna preskrba za onemoglost in starost. To živo potrebno preskrbo za starost in onemoglost si moremo uspešno in koristno omisliti samo tako, da privzame naš Pokojninski zavod v svoje mogočno okrilje tudi trgovinske sodelavce, kajti te vrste službojemalce je po svoji pravici prištevati med privatne nameščence po načinu dela in življenja ter po izobrazbi. Hvalevredno je, da je zavarovalna misel in socialni čut zadnja leta tudi pri nas zelo napredoval, pa smo neomajni v prepričanju, da je lanska naredba samo prehodna etapa do skorajšnje ureditve preskrbe za onemoglost in starost za trgovinsko pomožno osebje z istim ustrojem, kakor so ga deležni sedaj po vsej naši državi privatni nameščenci. Poročilo predsednika je bilo sprejeto z odobravanjem.

(Dalje prihodnjic)

NEVTRALNOST IN NAŠE GOSPODARSTVO

Ljubljana, 21. oktobra 1939.

Od našega zadnjega poročila sem sta potekla dva meseca, v katerih smo doživeli velike dogodke. Ko je izšla prejšnja dvojna številka, se je ravno kar začela nemško-poljska in nemško-angleško-francoska vojna. Vojaške operacije na Poljskem so bile v dobi enega meseca zaključene, to pa zlasti radi tega, ker je vstopila tudi Rusija in si vzela oni del poljskega ozemlja, kjer prebivajo Belorusi in Ukrajinci. Del nekdanjega poljskega ozemlja pa je dobila tudi Litva, s čimer se je izpolnil dolgoletni sen Litvancev, da bi jim bila glavno mesto zopet Vilna. Na zahodu pa traja vojna dalje: na suhem, v zraku in na morju. Začela pa se je obenem tudi gospodarska vojna med vojujočimi se državami, ki izpreminja sliko našega, evropskega in svetovnega gospodarstva.

Naša država je uspeva v svojih prizadevanjih, da se vzdrži posega v boj in da ohrani svojo nevtralnost, zavedajoč se, da nas čaka še ogromno dela na gospodarski konsolidaciji, na izboljšanju življenjskih pogojev našega naroda. Naša država hoče ostati ob strani, spominjajoč se dejstva, da mali narodi plačajo vedno račune za velike in sicer z ogromnimi žrtvami. Naša država striktno izvaja politiko nevtralnosti na vseh poljih javnega udejstvovanja in skuša za to politiko pridobiti tudi druge države, zlasti sosede. V teh prizadevanjih je naša zunanja politika dosegla

lepe uspehe in tudi na gospodarskem polju se opaža blagodejen vpliv naše nevtralnosti. Zlasti se pri tem opira naša država na slična stremeljenja Italije, ki je sicer zaveznica Nemčije, pa ji vendar ni sledila v vojno, temveč skuša lokalizirati evropski požar, dobro poznavajoč svoj položaj. V politiki balkanskih držav je nastopil tudi nov faktor: Rusija, ki je prišla s svojimi četami na madžarsko mejo in skuša direktno posegati v razvoj dogodkov na Balkanu. Vendar danes še niso znane točne konture ruske politike na Balkanu, tako da ne moremo iz političnih in diplomatičnih akcij sklepati na naše bodoče gospodarske in socialne posledice tega dejstva.

Naša nevtralnostna gospodarska politika je imela najprej posledice v naši zunanji trgovini. Prve dni meseca septembra je naša zunanja trgovina zelo zastala, kar je bila predvsem posledica prometnih težav. Naša železniška uprava ni hotela pošiljati svojih vagonov v inozemstvo, ker je radi jesenske sezone sama potrebovala veliko število vagonov. Nemčija pa je veliko svojih vagonov potrebovala za vojaške prevoze in ni mogla natovarjati pri nas kupljenega blaga na svoje vagoni. Tudi je splošno vladala neizvestnost glede stališča Italije in drugih držav. Pomorski prevozi so se ustavili, ker se je vsaka država balala za svoje lačje, da jih ne bi torpedirali ali jim pa odvzeli tovor. Toda počasi se je življenje začelo normalizirati in promet, tako da je sedaj že nastopila jasnost in se sedaj kupčije v mednarodni trgovini razvijajo kolikor toliko normalno, v kolikor sploh moremo v sedanjih časih govoriti o normalnosti.

Za nas kot nevtralno državo je problem v dvojnem: 1. kako nadalje izvažati naše proizvode in 2. kako si nabavljati potrebne predmete, zlasti surovine za našo industrijo. Sta pa oba problema ozko zvezana s seboj, saj si ne moremo misliti, kako bi plačevali uvoz iz deviznih držav drugače kot z izvozom v devizne države. Imamo sicer znatne zaloge zlata, pa tudi deviz, toda te zaloge so rezervirane za najvažnejše potrebe države, ki so naravno v teh časih znatne.

Za našo državo je dobro, da imamo znatno produkcijo kmetijskih pridelkov, za katere je vedno znatno povpraševanje. Zanje ne povprašujejo samo vojujoče se države, ampak tudi nevtralne države, ker si ne morejo več zasigurati dovozov iz prekmorskih držav, ki so doslej največ tega dobavljale. Prekmorske države sicer izvažajo veliko več kot prej, ker je proizvodnja vojujočih se držav zaposlena predvsem z delom za vojne potrebe, toda težje jim je trgovati z državami, do katerih pelje morska pot, ki še vedno ni popolnoma varna. Še težje pa jim je trgovati s celinskimi državami kot je n. pr. Švica. Zaradi tega si skušajo male evropske države pomagati predvsem z uvozom od svojih sosedov, v kolikor imajo seveda ti sosedji sami dovolj proizvodov za izvoz. Za našo državo je tudi važno, da imamo na zapadu še enega sosedja, t. j. Italijo ki potrebuje veliko naših kmetijskih pridelkov in surovin, ima pa večjo mornarico in stare zveze, ki ji omogočajo, da kupuje v prekmorskih državah predmete, katere lahko prodaja tudi nam naprej. Najtežje pa so prizadete one države, ki ležijo skoro med obema vojujočima se taboroma. To so n. pr. Belgija, Holandija in Danska, delno tudi Norveška. Zaradi tega je prišlo do omejitev konzuma ravno v teh državah, ker so jim dovozi po morju zelo otežkočeni. Vse te države so morale že prvi mesec vojne poseči po obsežnih ukrepih, da varujejo svoje prebivalstvo pred neenakostjo v razdelitvi obstoječih zalog, kar se je dalo ravno narediti z uvedbo kart. Poleg tega so te države tudi zvišale davke, zlasti pa trošarine na nekatere predmete, da tako zvišajo cene in odvrnejo konzum od kupovanja teh predmetov, ki niso tako važni za ljudsko prehrano, spadajo pa že k sedanjemu življenjskemu standardu, katerega se je težko odreči.

Ker je povpraševanje veliko, vidimo, da je trgovinskopolitična aktivnost naše države znatna. Predvsem se je oglasila Nemčija. Ta mesec se je sestal kot običajno na zasedanje mešani jugoslovanski nemški (državni) gospodarski odbor. Istočasno pa je bilo tudi zasedanje mešanega jugoslovanskonemškega odbora za les. Sam sestanek je bil običajen jesenski sestanek kakor vsako leto, letos pa je imel poseben pomen radi novonastalega položaja Nemčije v svetovni trgovini. Pogajanja so bila zaključena sredi tega meseca in bodo postavila našo trgovino z Nemčijo v mnogočem na novo podlago. Predvsem je bil velika ovira velik naš aktivni klirinški saldo, ki je onemogočal večji razvoj našega izvoza v Nemčijo. Na novo je bil sedaj uveden kompenzacijski način trgovanja, kar pomeni, da bo bodoče povečanje našega uvoza v Nemčijo najožje zvezano z nemškimi dobavami nam. To stališče je popolnoma pravilno, ker bo le tako mogoče naši državi ohraniti pravilno ravnotežje v plačilnem prometu z Nemčijo. Ima pa novi kompenza-

cijski način trgovanja novost v tem, da se bodo na ta način lahko izvažale razne rude in kovine, katere so Nemci morali pri nas doslej plačevati delno z devizami. Kontingenti, ki nam jih je dovolila Nemčija za uvoz, so prav znatni, tako da obstoja v nekih krogih bojazen, da jih ne bomo mogli izkoristiti več kot polovico.

Predvsem bomo v Nemčijo izvažali veliko živine, od katere pa bo okoli 30.000 glav šlo na kompenzacijski račun. V kliringu pa bomo še nadalje prodajali pšenico (katere bo šlo 10.000 vagonov, od tega 2.500 vagonov moke), razna krmila za živino namesto koruze itd. Za sadje so nam Nemci odobrili še posebne kontingente jabolk, suhih češpelj in sadnih konzerv.

Na drugi strani nastaja vprašanje, kako se bo nadalje razvijal nemški izvoz k nam. Gotovo je, da nam Nemčija (niti češkomoravski protektorat) ne bo mogla dobavljati bombaža, volne in bombažnih ter volnenih prediv, katere potrebuje naša razvita tekstilna industrija. Tudi bo Nemčija težje dobavljala one predmete, za katere mora sama uvažati surovine proti devizam. Nasprotno pa ima zopet Nemčija mnogo premoga, katerega lahko uvažata k nam, da tako nadoknadimo izpadek, ki je nastal radi zastoja v morskimi prevozi. Seveda bo moral ves ta uvoz premoga priti po suhem, dočim smo že dosedaj mnogo nemškega premoga uvažali po morju, ker je bil ta način prevoza cenejši. Mnogo premoga iz Nemčije bo lahko prišlo po vodni poti v vzhodne predele naše države. Sploh nastaja vprašanje, kaj bo nemška industrija lahko dobavljala še naprej. Nemci pravijo, da bo nemška industrija še naprej lahko zalagala našo državo z različnimi industrijskimi izdelki, ker njena vojna ne ovira poslovanja velikega dela nemške industrije. Tudi se opaja, da ima Nemčija velike količine industrijskih izdelkov, katere je pripravila nemška industrija za izvoz v prekomorske države, toda ker je sedaj izvoz po morju n. pr. v Ameriko otežkočen, bo Nemčija lahko te proizvode dobavila nam. Pri tem je važno, če bodo ti predmeti odgovarjali zahtevam našega trga glede kakovosti in če jih ne bo morala Nemčija prodati po nižjih cenah ravno radi tega razloga.

Kaže, da bo tečaj marke ostal neizpremenjen na 14:30 do konca marca 1940. Po vestih iz Beograda je z naše strani ta tečaj do tega roka zasiguran. Računati pa je celo treba na to, da se bo radi tehničnih izprememb ta tečaj lahko celo dvignil, kar je v velikem interesu Nemčije.

Nadalje smo uspešno zaključili tudi trgovinska pogajanja z Grčijo. Nova trgovinska pogodba je bila podpisana dne 18. t. m., v veljavo pa je stopila dne 21. oktobra. Predvsem določa novi trgovinski sporazum nekatere novosti v plačilnem prometu. Dosedaj smo naše blago, ki smo ga izvažali v Grčijo, dobivali plačano 35% v devizah, 65% pa v kompenzacijskih bonih. Odslej bomo dobivali 20% v svobodnih devizah, 7% v vezanem računu, 73% pa v kompenzacijskih bonih. Navedenih 7% bomo porabili za kritje stroškov prekladanja in tranzita skozi Solun in za izplačilo dolgov naših železnic grškim železnicam. Tudi je urejen na novo plačilni način v potniškem prometu, nadalje pa tudi ustanovljen nov posebni račun B, ki bo služil za transfer kapitala, najemnin, dobičkov in prihrankov, pa tudi zaslužkov naših sezonskih delavcev v Grčiji.

Obeta se nam pa tudi še nadalje živahna trgovinskopolitična delavnost. V Beograd je pred nedavnim prispela švicarska trgovinska delegacija. Nadalje je pričakovati, da se bodo v kratkem začela pogajanja z Madžarsko. Tudi se mudi v Beogradu italijanska delegacija in pričakovati nam je številnih pogajanj tudi z drugimi državami. Važno je, da se sedaj skoro vsa pogajanja vrše na zahteve dotičnih držav in pri nas v Beogradu, kar kaže, da smo postali sedaj zelo iskan partner za trgovinske zveze.

Še do nedavna je vladalo v izvozniških krogih pesimistično razpoloženje, sedaj pa se je položaj na mah obrnil. Evropa potrebuje mnogo živil, živine in surovin, katere ji lahko daje naša država. Zaradi tega je treba izkoristiti ugodni položaj, dokler ne bodo organizirani dovozi iz prekomorskih držav, kajti potem nam bodo zopet konkurirale uspešno prekomorske države, proti katerim imamo edino orožje v kliringih, ki so se sedaj dobro izkazali, ker usmerjajo trgovino evropskih držav v veliki meri na našo državo. Seveda pa pri tem ne smemo zamenariti potreb našega konzuma. Naš konzum mora imeti ne samo za tekoče potrebe, ampak tudi za bodoče dovolj blaga. Ne smemo iti preko svojih izvoznih možnosti, da bi se radi tega morala zmanjšati potrošnja v lastni državi. V to smer gre tudi naša uradna politika, saj vidimo, da se ustvarjajo zaloge živil tudi pri nas in da je bilo delno s tem namenom ustanovljeno tudi ravnanstvo za prehrano. Naloga te institucije je v zvezi z našo trgovinsko politiko, da ugotovi

točno naše potrebe, našo proizvodnjo ter potrebo rezerv, nato pa šele, koliko se lahko izvaž v druge države.

Težje pa je vprašanje dovoza surovin. Zaenkrat si pomagamo z zalogami, toda te zaloge ne morejo trajati dolgo. Zaradi tega bo treba gledati, da si zagotovimo stalne, pa tudi nove vire surovin za našo industrijo. Naša industrija je danes že tako važen faktor v našem gospodarstvu, da moramo misliti na nedogledne socialne posledice, ki bi nastale, če bi morala naša industrija ustavljati delo. Že sedaj vidimo, kako straši naša mesta, industrijske kraje in vasi skrajšano delo, vidimo, da se sploh zmanjšuje število delavstva, tako da moramo z največjo naglico iskati surovine za našo industrijo. Industrijske panoge, ki so bile v veliki meri navezane na uvoz inozemskih surovin, so tekstilna industrija, jeklarska industrija ter industrija usnja in mila. Imamo sicer zagotovila Anglije, da nam bo še nadalje dobavljala surovine, potrebne za našo industrijo, toda danes so se razmere izpremenile in prevladalo je plačilo v gotovini in še to po možnosti naprej. »Cash and carry«, to je danes povsod veljavno trgovsko načelo: »plačaj in odpeljik«. Za nas je problem vezan tudi na naš izvoz v devizne države. Kaže, da se tudi Anglija in Francija zanimata za naše proizvode, ker jima je najvarnejša uvozna pot po Italiji v Francijo in čez kanal v Anglijo. Anglija pogreša izpadle dobave nordijskih držav, ker je Danska pod območjem nemških ladij, Švedska se nahaja v zaprtem morju, kjer je zaprta tudi Finska. Danska n. pr. je Angliji dobavljala velike količine masla in mesa, Švedska in Finska pa les. Za nadomestek teh dobav vidimo, da se Angleži interesirajo pri Rusih, ki hočejo še nadalje prodajati Angliji les, pa tudi pri nas. Pri tem imamo še to prednost, da naš les natovarjajo angleške ladje v naših pristaniščih in da za nas tako odpade riziko prevoza z našimi ladjami. Seveda pa ne smemo od Anglije pričakovati, da nam bo dobavljala blago, ki bi ga lahko potem izvažali naprej. Ne bodo se več ponovili časi svetovne vojne, ko so tako posredovale med vojujočimi se državami nevtralne države. Angleška blokada je danes veliko bolj smotrena, poučena po skušnjah zadnje svetovne vojne in je zastavila vsepovsod svoje orožje tako, da bo težko uiti angleškim sankcijam. Zaradi tega nalaga novo stanje nevtralnimi državam veliko pažnjo, da se ne bi zapletle v konflikte s katero koli vojujočo se stranko, ali pa da bi radi tega trpela njih lastna preskrba zlasti z živili in surovinami.

Naše domače razmere.

Na naše gospodarske razmere je imel velik vpliv politični sporazum s Hrvati. Ko je proti koncu avgusta 1939 prišlo do rešitve hrvatskega vprašanja v znatnem obsegu, je tudi v našem gospodarstvu to imelo velik odmev. Ustanovljena je bila banovina Hrvatska z velikimi kompetencami, ki se pa lahko dajo tudi drugim banovinam. Gospodarsko življenje bo v veliki meri sedaj odvisno od banovine, ker je velik del poslov gospodarskega značaja prenešen od centralne oblasti na banovino. Med skupne posle spadajo trgovinska in carinska politika, denarna politika, železniška in poštna politika. Namen teh skupnosti je v naši državi ohraniti enotno gospodarsko območje, ker bi drugače bile posledice nedogledne. Posebno slovenska in hrvatska industrija sta na tem v veliki meri interesirani. Urejevanje domačih zadev v domačem delokrogu pa bo veliko pripomoglo k smotrennejšemu gospodarstvu v banovinah, kar bo imelo blagodejne posledice tudi za gospodarsko delavnost. Sicer pa moramo glede rezultatov nekoliko počakati, ker se šele sedaj posamezne kompetence prenašajo iz ministrstev na banovino Hrvatsko in bomo videli, kaj pride v poštev tudi za Slovenijo.

V tem optimističnem razpoloženju nas je dobil 1. september, ko se je začela vojna. Psihološko so bile posledice tega tudi pri nas znatne, kar je bilo predvsem opaziti v poslovanju denarnih zavodov. Da se izognejo navalu vlagateljev, je bilo odrejeno naprej, da denarni zavodi in borze ne bodo poslovali nekaj dni. Ker pa tako stanje ni moglo trajati dalj časa, je bila dne 9. septembra uveljavljena uredba o izplačevanju vlog pri denarnih zavodih, ki je omejila dviganje vlog na ta način, da je uvedla za dviganje odpovedni rok, ki je znašal za vloge: (do 5.000 din ni bilo roka) od 5.000 do 20.000 din po enomesečni odpovedi, 20.000 do 50.000 din po dvomesečni odpovedi in nad 50.000 din po trimesečni odpovedi. Trgovske in pridobitniške terjatve se izplačujejo brez odpovednih rokov, toda samo za dejanske potrebe. O tem, koliko so se vlagatelji poslužili svojih pravic, nimamo dovolj podatkov, iz ankete, ki smo jo napravili, pa je razvidno, da odpovedi niso bile velike in da je zlasti od srede oktobra naprej nastopilo izredno pomirjenje vlagateljev. Tako smatramo, da je potrebno, da se uredba

čimprej novelira na ta način, da se razširijo možnosti dviganja. Zlasti pa je potrebno, da se zopet obnovi naš kreditni sistem. V prejšnjih letih smo videli, kako zelo škodljive so posledice imobilizacije denarnih zavodov. Posebno sedaj je potrebno, da se čimprej obnovi normalno, vsaj kratkoročno kreditiranje gospodarstva, ker si brez tega sploh ne moremo misliti ugodnega razvoja našega gospodarstva. To je naloga državne gospodarske politike v naslednjih dneh. Pri tem ti lahko dobro služijo rezerve, ki jih ima v državnih denarnih zavodih in Narodni banki, katerih slednja je najbolj poklicana, da prva obnovi kreditno gospodarstvo pri nas.

Na razpolago nam je med denarnimi zavodi edino bilanca Državne hipotekarne banke za avgust in september, torej za dva poslednja kritična meseca. Meseca avgusta so se hranilne vloge pri Drž. hipotekarni banki zmanjšale od 1.506,9 na 1.456,3 milij. din, septembra pa nadalje na 1.360,56 milij. din. Razni tekoči računi, med katerimi so tudi tekoči računi gospodarstva, so se avgusta zmanjšali od 1.392,5 na 1.357,1 milij. din, septembra pa so že zopet narasli na 1.508,1 milij. din. Banka je tudi intervenirala na trgu državnih papirjev, kar se vidi iz naraščanja vrednostnih papirjev v septembru od 1.113,4 na 1.144,86 milij. din. Seveda so se pri tem znatno zmanjšale gotovinske rezerve banke, ki so na koncu septembra znašale še vedno 373,8 milij. din. Poleg tega smo dobili podatke Poštne hranilnice, ki kažejo, da so se hranilne vloge zmanjšale v avgustu od 1.290 na 1.267, v septembru pa na 1.136 milij.

Preokret v oktobru.

Izprememba razpoloženja pa se najbolj vidi v naraščajočih tečajih državnih papirjev. Skoro do konca avgusta so se držali tečaji državnih papirjev izredno dobro, nato pa so začeli popuščati in so dosegli najnižje stanje v četrtek dne 5. oktobra. Od tedaj naprej pa so začeli tečaji zopet naraščati. Dočim je mesec in pol skoro prevladovala samo ponudba, se je sedaj pojavilo obilno povpraševanje, ki je takoj pognalo tečaje gor, vendar še niso dosegli najvišjega stanja, kakor so ga imeli aprila in maja 1938. Pri sedanjih razmerah na našem denarnem in kapitalnem trgu so trenutni tečaji popolnoma zadovoljivi. V naslednjem podajamo pregled gibanja tečajev najvažnejših papirjev na beograjski borzi:

povprečje za	7% inv. pos.	4% agrarji	6% begl. obv.	6% dalm. agr.	vaj. škoda
avgust 1939	104,48	61,69	86,74	82,86	463,72
5. oktobra	90	—	55,75—56,50	52,50—53	385
20. oktobra	98 denar	56	78	73	denar 424,50

Slično so se razvijali tudi tečaji dolarskih papirjev. 8% Blair je beležil povprečno avgusta 100,54, dne 5. oktobra je padel na 79, nato pa se je do 20. oktobra zopet dvignil na 91. 7% Blair je beležil povprečno meseca avgusta na beograjski borzi 93,95, do 5. oktobra je padel na 71, nato pa se je do 20. oktobra dvignil zopet na 88. To nam kaže, da je borza reagirala na nevtralnostno politiko naše države in da se zopet ugodneje presoja naš politični in gospodarski položaj. Razmere na borzah so se že kolikor toliko normalizirale, kar je ugodno znamenje.

Najbolj pa se vidi izpreminjanje razmer na našem denarnem trgu iz izkazov naše Narodne banke. V naslednjem podajamo iz izkazov Narodne banke glavne aktivne postavke v milij. din za zadnje tedne:

	devize izven kovan denar		posojila	vrednostni posebni pred-	
	podlage			papirji	ujmi državi
31. avg.	508,6	296,9	2.132,0	263,9	—
8. sept.	509,7	318,8	2.256,0	255,2	—
15. sept.	532,0	311,6	2.393,7	355,16	—
22. sept.	510,16	312,0	2.427,8	355,16	155,0
30. sept.	518,8	295,9	2.493,9	355,16	170,0
8. okt.	571,04	299,24	2.512,—	355,16	170,2
15. okt.	627,2	298,1	2.466,5	405,16	328,2

Razveseljivo znamenje je, da je naš devizni zaklad meseca oktobra znatno narastel. Kovani denar je ostal v glavnem neizpremenjen, kar pomeni, da je tudi obtok kovancev bil na normalni višini. Posojila pa so znatno narasla, vendar nam je že v izkazu za 15. oktober zabeležiti znatno zmanjšanje posojil. Narodna banka je nakupila septembra za okoli 100 milij. din državnih papirjev, oktobra pa tudi 50 milij. din. Za posebne predjume je dobil finančni minister pooblastilo, da lahko za potrebe državne obrambe, ki so ravno septembra znatno narasle,

eskontira pri Narodni banki svoje blagajniške zapiske. Odplačal pa bo te zapiske z donosom valorizacije zlatega zaklada. Uredba z dne 26. avgusta je pooblastila finančnega ministra za izdajo 600 milij. din takih zapiskov, uredba z dne 16. septembra pa za 240 milij. din, tako da znaša skupna največja možnost 840 milij. din. Med drugimi aktivnimi postavkami nam je omeniti znatno naraščanje raznih aktiv, v katerih se knjižijo razne prehodne postavke, nadalje pa tudi razlika med stabilizacijsko in dejansko vrednostjo našega zlatega zaklada.

Med pasivi v izkazih Narodne banke so najvažnejše te postavke (v mil. din):

	bankovei v obtoku	drž. terjatve	žiroračuni	razni računi	obveznosti z rokom
31. avg.	7.986·25	20·1	605·15	724·5	30·0
8. sept.	8.486·5	19·76	639·04	659·4	30·0
15. sept.	8.690·3	36·9	905·56	438·64	300·8
22. sept.	8.754·1	91·07	914·35	444·66	250·3
30. sept.	9.108·0	43·7	879·54	171·44	440·3
8. okt.	9.102·44	36·4	923·96	513·2	100·0
15. okt.	9.076·5	38·05	882·4	573·55	100·0

Državne terjatve so ostale v glavnem nizke, le ob donosu posebnih predugmov za državne potrebe so bile terjatve države večje. Žirovni računi so dosegli na koncu avgusta najnižje stanje, od tedaj naprej pa se stalno povečujejo. Gibanje postavke: razni računi pa je v ozki zvezi z gibanjem postavke obveznosti z rokom, ker je banka del naložb na raznih računih preknjižila na obveznosti z rokom, da na ta način vzdrži zakoniti odstotek kritja. Sicer pa vidimo, da se tudi tu razmere normalizirajo. Obtok bankovcev je izredno narasel, kar je v zvezi s črpanjem naložb zasebnega gospodarstva z žirovnih računov, na drugi strani pa so narasla posojila banke zasebnikom in državi, kar je povečalo obtok bankovcev. V zadnjih dveh izkazih pa se je obtok bankovcev zopet zmanjšal. Ker se pri nas drže te zavirane znatne vsote gotovine radi zastoja v plačilnem prometu, sedanja višina obtoka bankovcev ni vznemirjajoča, ker ta denar še ni prišel v gospodarstvo do izraza v obliki velikih blagovnih nakupov, kar bi nam lahko upravičeno dalo povoda za domnevo inflacije, o kateri pa toliko časa ne more biti govora, dokler se plačilna sredstva ne porabijo za prekomerne nakupe in dokler se hitrost obtoka izredno ne poveča.

V izkazih Narodne banke pa opazamo tudi že posledico novega obračunavanja zlate podlage. Že leta 1932. se je pokazala dispariteta med tečajem dinarja, ki je veljal ob zakoniti stabilizaciji leta 1931. in dejanskim stanjem. Tečaj dinarja je padel, v kolikor so se zvišali tečaji drugih deviz. Naša uradna politika je to delno priznala s tem, da je k stabilizacijskemu tečaju dinarja prištela še premijo 28·5%, ki pa je dejansko zopet zaostajala za padcem vrednosti dinarja. Leta 1935. je izšla uredba o likvidaciji revolvingkreditov Narodne banke, po kateri je Narodna banka sicer še nadalje izkazovala zlati zaklad po stabilizacijskih tečajih dinarja, istočasno pa je pri računanju kritja tudi vpoštevala padec vrednosti za 28·5%, kolikor je bilo uradno priznано. Vendar v sami bilanci, kar je dejansko izkaz Narodne banke, ta valorizacija ni bila izvedena, ampak samo v obračunavanju podlage izven bilance zato, da se je lahko izračunalo kritje. Po 1. 1935. je stvarna vrednost dinarja še nekoliko padla, odn. se je za toliko povišala cena zlata. Narodna banka je v svojih izkazih izkazovala zlato po ceni 36.700 din za kg, dočim je bila dejanska vrednost stvarno okoli 60.000 din za kg. Zaradi tega je izšla dne 8. oktobra 1939 uredba, po kateri je bilo možno Narodni banki izvesti valorizacijo zlate podlage na osnovi dejanske vrednosti zlata. Vendar uredba ni imela za posledico, da bi v samih izkazih Narodna banka izkazala dejansko vrednost zlata, ampak se je dejanska vrednost zlata izračunavala samo pri preračunavanju kritja. Uredba od 18. januarja 1935 je namreč določala, da mora znašati kritje obveznosti Narodne banke po vidu (t. j. obtoka bankovcev ter obveznosti po vidu, med katere spadajo državne terjatve, žirovni računi ter razni računi) 25% s skupno podlago, 20% pa s samim zlatom v blagajnah Narodne banke. Ta odstotek je bil dejansko skoro dosežen v izkazu za 30. september, saj je znašalo skupno kritje le 25·02%, samo kritje z zlatom v blagajnah (vse preračunano seveda s premijo 28·5%) pa 24·88%.

Na osnovi uredbe o valorizaciji zlate podlage Narodne banke je bila dne 8. oktobra izkazana dejanska vrednost skupne podlage, t. j. zlata v blagajnah in inozemstvu, s 3.179·0 milij. din, vrednost samega zlata v blagajnah pa s 3.161·75 milij. din. To je omogočilo seveda, da se je odstotek kritja znatno povečal: znašal je dne 8. oktobra skupno 30·05%, od tega s samim zlatom v blagajnah po dejanski

vrednosti 29'89%. Naslednje številke nam kažejo gibanje zlatega zaklada Narodne banke v zadnjih tednih (v milij. din):

	zlatu v blagajnah (stab. vredn.)	zlatu v inozemstvu (stab. vredn.)	skupna podlaga	dejanska vrednost
31. avg.	1.912'74	10'8	1.923'53	2.471'74
8. sept.	1.974'55	10'8	1.985'34	2.551'16
15. sept.	1.975'65	10'8	1.986'44	2.552'6
22. sept.	1.976'0	10'8	1.986'8	2.553'05
30. sept.	1.976'04	10'8	1.986'84	2.553'1
8. okt.	1.976'1	10'8	1.986'9	3.179'0
15. okt.	1.976'15	10'8	1.986'94	3.179'1

Iz tega pregleda je razvidno, da je znašala stabilizacijska vrednost zlatega zaklada dne 30. septembra 1.986'84 milij. din, vrednost s prišteto premijo 28'5% 2.553'1 milij. din. Ko pa je bilo uvedeno izračunavanje stvarne vrednosti zlatega zaklada, je narasla dejanska vrednost zlatega zaklada od prej izkazanih za 625'9 milij. din. Če pa izračunamo razliko med stabilizacijsko in dejansko vrednostjo, dobimo za 8. oktober vsoto 1.212'13 milij. din, kolikor znaša dobiček od valorizacije. Del te vsote je namenjen po uredbah o izdaji posebnih blagajniških zapiskov pri Narodni banki državnim potrebam za narodno obrambo (840 milij. din), dočim glede porabe ostale vsote še ni nič določeno.

Izredna državna potreba za narodno obrambo je nastopila septembra. Poskrbeti je bilo treba ne samo za direktne vojaške potrebe, ampak tudi za rodbine onih obveznikov, ki so bili pozvani na vežbo. Zato je dne 4. oktobra izšla uredba o podpori rodbinam oseb, poklicanih v vojaško službo. V zvezi s tem je tudi uredba o odložitvi plačevanja najemnin, ki jih dolgujejo osebe, poklicane v vojaško službo, z dne 7. oktobra in uredba o odložitvi izvršb proti civilnim osebam v vojaški službi z dne 7. oktobra. S temi uredbami je napravila naša država velik korak naprej, ker se je uveljavilo načelo, da je treba poskrbeti tudi za družine onih oseb, ki so bile poklicane v vojaško službo. Nadalje pomeni velik napredek tudi uredba o odkupovanju živali in vozil za potrebe aktiviranih enic vojske in mornarice. Končno omenjamo v nizu teh ukrepov še uredbu o izjemnih vojaških nabavah, ki ima za namen poenostaviti upravni postopek pri nujno potrebnih nabavah za vojaške potrebe.

Zaradi vojne psihoze se je pokazala tudi potreba urediti domači blagovni trg. Tako smo dobili — po svetovni vojni — že tretjo uredbo o pobijanju draginje in brezvestne spekulacije z dne 25. septembra 1939. Ta uredba sloni v glavnem na prejšnjem protidraginjskem zakonu, prinaša pa novost, da je razširjena na mnogo novih predmetov. V ostalem pa se je pri dosedanjem izvajanju uredbe pokazalo, da je naša trgovina na visoki stopnji in da se sama zaveda državljskih dolžnosti in da ne bodo najbrže potrebni zakonski ukrepi s kaznimi vred za pobijanje spekulacije.

Poleg teh novih uredb smo dobili v naši zakonodaji že dolgo pričakovano novelacijo uredbe o občinskih hranilnicah. Lanska uredba ni zadovoljila hranilnic kakor tudi ne interesov gospodarstva v tistih krajih, kjer razvijajo svojo blagodejno dejavnost občinske hranilnice. Predvsem je nova uredba vrnila občinskim hranilnicam že skoro vsa poveljna leta zahtevano pravico sprejemati do neomejene višine takozvan pupilni denar. Nadalje je uredba zopet dovolila hranilnicam, da bodo lahko dajale posojila svojim občinam, kar bo zelo poživilo gospodarsko delavnost občin, ki se bodo lahko posluževale teh cenениh kreditov. Obenem so občinske hranilnice izenačene v raznih privilegijih z Državno hipotekarno banko. S tem je rešeno vprašanje, ki je bilo za naše gospodarstvo izredno važno, saj so imele občinske hranilnice samo v Sloveniji 768'7 milij. din vlog, dočim so vse vloge regulativnih hranilnic znašale 1.152'9 milij. din (po stanju 1. avgusta 1939).

O našem gospodarskem položaju v Sloveniji so nam na razpolago še podatki o zaposlenosti našega delavstva. Ti podatki kažejo, da je število zaposlenega delavstva doseglo v Sloveniji višek meseca avgusta. S 1. septembrom je doseglo število članstva Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Ljubljani 108.435. V teku prve polovice septembra se je število zavarovancev zmanjšalo na 99.435, od srede septembra naprej pa je zaposlenost popuščala le malo. O zaposlenosti zavarovancev pri Okrožnem uradu za zavarovanje delavcev ter v vsej državi, kolikor izhaja iz številke Osrednjega urada za zavarovanje delavcev v Zagrebu, pričajo tele številke:

	Okrožni urad		Osrednji urad	
	1938	1939	1938	1939
januar	88.242	89.657	621.774	645.941
februar	90.092	92.298	652.444	680.520
marec	92.317	95.712	683.809	703.533
april	96.147	98.775	705.375	713.052
maj	100.416	103.760	742.144	746.241
junij	103.586	104.520	760.071	751.261
julij	103.904	106.452	749.202	746.852
avgust	104.416	108.401	756.973	—
septembre	103.972	101.687	754.773	—

Tabela nam kaže, da je zaposlenost v Sloveniji bila še avgusta 1939 višja kot prejšnje leto, dočim je v vsej državi zaposlenost že junija 1939 padla napram prejšnjemu letu, kar se je nadaljevalo tudi v juliju 1939. Vzporedno z zmanjšanjem zaposlenosti opazamo že v našem prejšnjem poročilu zabeleženo dejstvo, da so začele delavske mezde popuščati. Tako je n. pr. znašala povprečna delavska mezda pri Okrožnem uradu maja 1939 25.86, junija je padla na 24.69, julija se je sicer zvišala na 24.92 in avgusta na 25.11, toda septembra je zopet padla na 25.09 din dnevno. V primeri z lanskim septembrom je povprečna zavarovana mezda za 0.40 din nižja.

Naša zunanja trgovina je v septembru doživela kot trgovina nevtralnih držav veliko zmanjšanje zaradi neizvestnosti položaja in zaradi prometnih težav. Podatki ravnanstva carin kažejo, da se je od avgusta na september zmanjšala količina našega uvoza od 111.104 na 51.609 ton, vrednost pa od 415.94 na 253.2 milij. din. Tudi v primeri z lanskim septembrom je naš uvoz znatno nazadoval. Nadalje kaže statistika, da se je naš izvoz od avgusta na september zmanjšal po količini od 382.990 na 107.277 ton, po vrednosti pa od 594.7 na 240.5 milij. din (lani septembra je znašala vrednost izvoza 397.05 milij. din). To je imelo za posledico pasivnost naše zunanje trgovine v septembru 1939 za 12.7 milij. din, dočim je bila še avgusta 1939 naša zunanja trgovina aktivna za 178.74 milij. din, lani septembra pa za 28.4 milij. din. Skupno je znašala vrednost našega uvoza v prvih 9 mesecih t. l. 888.993 ton v vrednosti 3.630.9 milij. din, kar pomeni, da se je v primeri z lanskim letom naš uvoz po količini zmanjšal za 8.08, po vrednosti pa za 6.06%. Naš izvoz je dosegel v prvih 9 mesecih letos 2.477.117 ton v vrednosti 3.660 milij. din, kar kaže v primeri z lanskim letom nazadovanje po količini za 10.69%, dočim se je vrednost povečala za 3.62%. Naša trgovinska bilanca je bila letos pasivna za 29 milij. din, lani v prvih 9 mesecih pa je dosegla pasivnost 295.3 milij. din.

D. P.

T O I N O N O

Banovina Hrvatska

Ker je dosegla Hrvatska v okviru kraljevine Jugoslavije skoraj popolno avtonomijo, nas pač zanimajo nekatere številke v gospodarskem potencialu Banovine Hrvatske in o njih deležu v gospodarstvu Jugoslavije. Navedeni podatki so povzeti po uradni statistiki trgovskega ministristva.

V vsej kraljevini je bilo na koncu leta 1937. (samo za to leto imamo natančne številke, za leto 1938. še ne) 692 industrijskih podjetij v obliki delniških družb; na novo Hrvatsko jih pride 293 ali 42.28% skupnega števila. Stanje bilanc je bilo sledeče (v tisočih dinarjev):

Delniška glavnica: Jugoslavija 4214.0, Hrvatska 1858.4, Hrvatska v % celote

44.13; rezerve: Jgsl. 3561.9, Hrv. 1437.7 (40.36%); kreditorji: Jgsl. 6574.7, Hrv. 1191.7 (18.12%); trajne investicije: Jgsl. 7376.2, Hrv. 3320.3 (45.01%); obratna sredstva: Jgsl. 2670.5, Hrv. 1410.0 (52.80%); imovina: Jgsl. 2600.4, Hrv. 1243.5 (47.82%); bilanca vsota: Jgsl. 16.371.6, Hrv. 6961.1 (Hrv. 42.50% celote).

Trgovskih podjetij v obliki delniških družb je bilo na koncu leta 1937. v vsej Jugoslaviji 120; od njih je bilo v sedanjosti Hrvatski 66 ali 55%. Stanje teh trgovskih podjetij je bilo sledeče (v tisočih dinarjev):

Delniška glavnica: Jugoslavija 189.2, Hrvatska 83.0, Hrvatska v % celote 43.86; kreditorji: Jgsl. 416.3, Hrv. 122.0 (29.30%); trajne investicije: Jgsl. 87.3, Hrv. 62.5 (71.60%); obratna sredstva:

Jgsl. 157-9, Hrv. 63-6 (40-31%); bilančna vsota: Jgsl. 858-5, Hrv. 239-2 (Hrv. 27-86% celote).

Spedijskih oziroma transportnih podjetij v obliki delniških družb je v Jugoslaviji 42, njih delniška glavica znaša 520-7 mil. din, rezerve pa 300 mil. din. Na Hrvatsko pride 26 podjetij ali 61-9% s 45-61% delniške glavnice in z 72-48% vseh rezerv.

Dočim zavzema nova Banovina Hrvatska ca 27% vse jugoslovanske površine, doseže udeležba delniških družb ca 50%. Če bi izločili nekatera z državnim sodelovanjem ustanovljena podjetja s sedežem izven Hrvatske, bi bila udeležba v prilog Hrvatske še večja.

Zelo pomembne so tudi številke, ki se tičejo bankarstva v obliki delniških družb. V tej obliki je bilo na koncu leta 1937, v vsej državi 584 denarnih zavodov, med njimi 118 ali 20% v Hrvatski. Glavne pozicije bilanc nam dajo sledečo sliko (v milijonih dinarjev):

Delniška glavica: Jugoslavija 2345-5, Hrvatska 473-0, Hrvatska v % celote 20-16; rezerve: Jgsl. 731-9, Hrv. 411-2 (56-18%); vloge in kreditorji: Jgsl. 8801-6, Hrv. 4280-2 (48-28%); debitorji in portfelji: Jgsl. 8675-4, Hrv. 3559-9 (41-03%); bilančna vsota: Jgsl. 12.703-5, Hrv. 5198-2 (Hrv. 40-92% celote).

Če odštejemo od skupne glavnice denarnih zavodov v Jugoslaviji 775 milijonov din — toliko znaša namreč delniška glavica državnih zavodov s sedežem v Beogradu —, se zviša odstotna mera udeležbe Hrvatske na 30-2% skupne glavnice, medtem ko znaša odstotna mera poslovnega delovanja okroglo 46 odstotkov vsega delovanja.

Koks v Jugoslaviji

Glede na otežkojeni uvoz koksa v Jugoslavijo, kar je posledica sedanjih razmer v Evropi, so pričeli delati poskuse za izdelavo koksa iz lignita. V jeklaro v Varešu je prišlo nedavno dvajset vagonov koksa, ki je bil izdelan na Ogrskem iz jugoslovanskega lignita. Strokovnjaki iz U. S. A. in iz Nemčije so, kakor beremo, ocenili izdelke kot dobre. Gre za Didierov način. Od zaključka, ki jih bodo dobili v Varešu, bo zaviselo, če se bo mogla Jugoslavija v bodočnosti osamosvojiti in postati neodvisna od uvoza koksa iz inozemstva. Če se bodo končni poskusi pozitivno zaključili, bo po zanesljivih cenitvah preskrba jugoslovanske težke industrije s koksom zagotovljena za najmanj sto let.

Inozemska udeležba v rudarstvu Jugoslavije

Po podatkih, ki jih ima trgovsko ministrstvo na razpolago, je znašala na koncu leta 1937, delniška glavica vse jugoslovanske rudarske in topilniške industrije 882 mil. din, rezervni fond 373, amortizacijski fond 418, investicije 1299 mil. din. Od glavnice, ki je bila investirana v obliki delnic, je odpadlo na inozemsko posest celih 77-73 odstotkov, in sicer: na Anglijo 40-83%, Francijo 28-07%, Belgijo 4-68%, Italijo 1-79%, Švico 1-04%, Nemčijo 0-87%, Holandijo 0-45%, Luksemburg 0-05%, Ogrsko 0-02% in na U. S. A. 0-01%. V teku preteklega in tekočega leta so se te številke zelo spremenile, in sicer večinoma v prilog Nemčije, ker je bilo ustanovljenih nekaj novih družb z nemško udeležbo in je bilo nekaj obstoječih družb prodanih nemškim tvrdkam. Cenijo, da znaša udeležba Nemčije v tej panogi danes okoli 20% vse inozemske delniške glavnice.

V Bosni pripravljajo neka inozemska finančna skupina zgradbo tovarne kolo-fonija.

Za jugoslovanski trg je pričela kazati veliko zanimanje tudi Šveica. Dovoz iz severnih držav v Švico je skoraj popolnoma zaprt in se je zato obrnila Šveica na balkanske trge. Tako kupujejo Švecarji sedaj pri nas starejše krave in bike za izdelavo klobas; doslej so kupovali to v Danski. Mi do danes tega blaga sploh nismo izvažali.

V Novem Sadu bodo vsa mestna podjetja komercializirali in bodo ustanovili gospodarsko podjetje mestne občine, ki bo stalo na čisto komercialni podlagi. Mislijo, da bodo tako dosegli boljše zaključke kot so jih dosedaj.

Mineralnega kuriva je uvozila Jugoslavija iz inozemstva leta 1936. 305.000 ton, od tega skoraj izključno le črni premog; l. 1937. je znašal uvoz 413.000 in l. 1938. 470.000 ton.

V Starem Kaštelu pri Splitu bodo zgradili tovarno špirta. Letni kontingent bo znašal 900 hl čistega alkohola.

Mesna industrija v Zapršičih je zvišala glavnicu od 2.250.000 na 3.875.000 dinarjev; glavica se more zvišati še nadalje, na 5 milijonov dinarjev.

Volno in bombaž bo dobavljala Jugoslaviji v zadostni meri Anglija, kakor poročajo »Trgovačke Novine« v Beogradu.

Asbestna nahačališča bodo pričeli izkoriščati v Južni Srbiji. Beremo, da je ruda prav prvovrstna.